

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวคิดและบทบาททางการเมืองของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่มีต่อการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ผู้วิจัยได้ศึกษาถึง สาเหตุ ปัจจัย เนื้อหาสาระ ขั้นตอน รูปแบบ กระบวนการรวมถึงยุทธวิธีของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในการนำแนวคิดและบทบาททางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นำพาประเทศในยุคสมัยนั้นไปสู่ยุคแห่งการพัฒนาอย่างเป็นระบบครั้งแรกในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งถือได้ว่าเป็นภาคที่มีผลอย่างมากสำหรับการเมืองไทยทุกยุคทุกสมัย ว่ามีผลกระทบอย่างไรบ้างทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ผู้วิจัยได้อาศัยทฤษฎีแนวคิดทางการเมือง และหลักรัฐศาสตร์มาช่วยสังเคราะห์ ดังนี้

1. แนวคิดเผด็จการอำนาจนิยม
2. แนวคิดจิตวิทยาการเมือง
3. แนวคิดเรื่องบทบาท
4. แนวคิดเรื่องการพัฒนา

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้สรุปผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของ ความเป็นมาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และประวัติความเป็นมาของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งเนื้อหาสาระของแนวคิดต่าง ๆ ข้างต้น และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของผู้วิจัยได้นำมากล่าวโดยสังเขป ดังนี้

1. แนวคิดเผด็จการอำนาจนิยม

อำนาจนิยม คืออะไร สมบัติ พิศสะดาด แปลหนังสือเรื่องหนีไปจากเสรีภาพของอีริค ฟรอมม์ (2530) ซึ่งได้เขียนอธิบายเรื่องของอำนาจนิยมไว้ว่า ลักษณะอำนาจนิยม เป็นคำอธิบายคนประเภทที่ยกย่องอำนาจและอยากให้คนอื่นก้มหัวให้กับตน เป็นระบบที่อำนาจเข้าไปมีบทบาทครอบงำอยู่ทั่วโครงสร้างสังคมและการเมือง ก่อนอื่นมาทำความเข้าใจคำว่า “อำนาจ” (power) นั้นมีความหมายอยู่ 2 นัยด้วยกัน นัยแรกหมายถึงการมีอำนาจ *เหนือ* คนอื่นหรือมีความสามารถในการครอบงำคนอื่น ส่วนนัยที่ 2 หมายถึงอำนาจในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือมีพลังความสามารถ มีสมรรถนะ อำนาจในความหมายหลังนี้ไม่เกี่ยวกับเรื่องครอบงำ เพราะอำนาจในความหมายนี้เป็นเรื่องของการใช้สติปัญญาความสามารถโดยเฉพาะ ส่วน “อำนาจ” (authority) ในที่นี้หมายถึง

คุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่งที่คนเรา “มี” ทำนองเดียวกับที่มีทรัพย์สิน หรือมีคุณสมบัติทางร่างกาย อย่างนั้นอย่างนี้ หากอำนาจในที่นี้หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลโดยที่คน ๆ หนึ่งจะถือว่ามีอำนาจเหนือกว่าอีกคนหนึ่ง ทว่าความสัมพันธ์ระหว่างคนที่เหนือกว่ากับคนที่ต่ำกว่าเช่นว่านี้มีอยู่ 2 ชนิด ซึ่งแตกต่างกันโดยพื้นฐาน ชนิดหนึ่งเรียกว่าอำนาจด้วยเหตุผล (rational authority) กับอีกชนิดหนึ่ง เรียกว่าอำนาจ(inhibiting authority) (อิริค ฟรอมม์ อ้างในสมบัติ พิศพะอาด 2530 : 44-45)

ลักษณะอำนาจนิยมที่มีต่ออำนาจ ผู้ที่มีลักษณะอำนาจนิยมนั้นจะเห็นว่ามีคนอยู่ 2 พวก เท่านั้น คือพวกที่มีอำนาจกับพวกที่ไม่มีอำนาจ สิ่งที่กระตุ้นให้เขาเกิดความรัก ความยกย่อง และความพร้อมที่จะสยบให้กับผู้อื่นก็คืออำนาจ สาเหตุที่ชักนำให้เขาหลงใหลไปกับอำนาจ ไม่ใช่เพียงเพราะอำนาจนั้น ๆ ส่งเสริมคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ยังเป็นเพราะอำนาจนั้น ๆ มีอำนาจแฝงอยู่ในตัว อำนาจกระตุ้น “ความรัก” ให้เกิดขึ้นในตัวเขาโดยอัตโนมัติ ในทางกลับกันบุคคลหรือสถาบันที่ไร้กำลังอำนาจก็ข่มกระตุ้นให้เขาเกิดความรู้สึกลูกถูกเหยียดหยามโดยอัตโนมัติ แค่นั้นเห็นคนไร้กำลังอำนาจก็ทำให้เขาอยากจะทำอะไรก็ได้ ครอบงำ หรือลบล้างดูหมิ่นคน ๆ นั้น คนที่มีลักษณะนิสัยแบบนี้ อาจจะขบถเมื่อคิดว่าตัวเองต้องโจมตีคนที่อ่อนแอไม่มีทางต่อสู้ แต่คนที่มีลักษณะอำนาจนิยมนั้น ยิ่งเห็นเป้าของคนอ่อนแอไม่มีทางต่อสู้มากเท่าใด เขาก็ยิ่งอยากจะทำร้ายมากขึ้นเท่านั้น (อิริค ฟรอมม์ 2530 : 44)

ปรัชญาแบบอำนาจนิยมนั้นหาได้มีแนวคิดในเรื่องความเสมอภาคอยู่ไม่ คนที่มีลักษณะแบบอำนาจนิยมบางครั้งอาจจะใช้คำว่าความเสมอภาค (ซึ่งอาจจะใช้ตาม ๆ กันหรือใช้เพราะมันสอดคล้องกับอุดมการณ์ของตน) แต่ว่าคำ ๆ นี้หาได้มีความหมายหรือนำหนักอะไรจริงสำหรับเขาไม่ เพราะความเสมอภาคเป็นสิ่งที่อยู่ห่างไกลจากประสบการณ์ทางอารมณ์ของเขา สำหรับคนที่มีลักษณะอำนาจนิยมย่อมเห็นว่า โลกมีคนอยู่ 2 จำพวกเท่านั้น คือคนที่มีพลังกำลังกับคนที่ไร้พลังกำลัง คนที่เหนือกว่ากับคนที่ด้อยกว่าไม่มีทางที่เขาจะรู้จักความเท่าเทียมหรือความเสมอภาค เขามองความแตกต่างทุกอย่าง ในลักษณะของความเหนือกว่าหรือด้อยกว่าความแตกต่างที่ปลอดจากลักษณะเช่นว่านี้เป็นสิ่งที่อยู่เกินความนึกคิดของเขา (อิริค ฟรอมม์ 2530 : 45) ดังจะเห็นได้จากบุคลิกต่าง ๆ ของจอมพลสตาลิน ธีนาเร็กซ์ ซึ่งก็มีลักษณะหลายประการที่เหมือนกับลักษณะอำนาจนิยมที่ฟรอยด์ได้กล่าวมา

ลักษณะสำคัญของเผด็จการอำนาจนิยม คือ รัฐบาลจะเข้าควบคุมสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองของประชาชน มักจะไม่ยอมให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง มีการตรวจสอบหรือใช้อำนาจรัฐสั่งปิดหนังสือพิมพ์มักจะอ้างลัทธิชาตินิยมมาสร้างความชอบธรรมให้กับการใช้ อำนาจของผู้ปกครอง แต่รัฐจะยังคงให้เสรีภาพในทางเศรษฐกิจและสังคม กล่าวคือประชาชนสามารถที่จะเลือกนับถือศาสนา ดำเนินชีวิตส่วนตัวและธุรกิจได้อย่างเป็นอิสระพอสมควร

รัฐเผด็จการอำนาจนิยมจะมีการลงโทษผู้กระทำผิดต่อกฎหมายของบ้านเมืองอย่างรุนแรง ทั้งนี้ เพื่อให้ประชาชนเคารพเชื่อฟัง และปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ผู้นำอำนาจนิยมนั้นจะพยายามแสวงหาอำนาจ และเมื่อได้อำนาจแล้วจะใช้อำนาจบีบบังคับและกำจัดฝ่ายตรงข้ามหรือศัตรูทางการเมือง หรือแม้แต่กลุ่มการเมืองอื่น ๆ ที่ผู้นำเห็นว่ามิมีแนวโน้มที่จะเป็นอันตรายต่อสถานภาพของผู้นำเอง อย่างไรก็ตาม กลุ่มทางเศรษฐกิจ สังคมอื่น ๆ เช่น สมาคม สมาพันธ์ หรือสหกรณ์ใด ๆ ที่ดำเนินกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองนั้นจะไม่ได้รับผลกระทบหรืออาจได้รับผลกระทบแต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น(วัชรระ คล้ายนาทร และคณะ 2547:5) ในส่วนที่แตกต่างกันระหว่างเผด็จการอำนาจนิยมกับเผด็จการเบ็ดเสร็จอาจสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. เผด็จการอำนาจนิยมนิยมมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ คือ การควบคุมกิจกรรมทางการเมืองของประชาชนเท่านั้น ขณะที่เผด็จการเบ็ดเสร็จต้องการที่จะเข้าควบคุมทั้งกิจกรรมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

2. รัฐเผด็จการอำนาจนิยมไม่เข้าไปควบคุมสถาบันครอบครัว ศาสนา โรงเรียน สมาคม หรือกลุ่มทางเศรษฐกิจ สังคมใด ๆ แต่เผด็จการเบ็ดเสร็จนั้นถือว่าองค์กรทุกองค์กร สถาบันทุกสถาบันจะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ โดยรัฐจะเป็นผู้กำหนดแนวปฏิบัติต่าง ๆ ให้

3. รัฐเผด็จการอำนาจนิยมนั้น แม้จะเน้นที่วิธีการลงโทษอย่างรุนแรงโดยเฉพาะกิจกรรมที่ผู้นำพิจารณาแล้วว่าจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางการเมืองของตน แต่กระบวนการทางกฎหมายที่จะใช้เป็นหลักในการให้ความยุติธรรมแก่ประชาชนโดยทั่วไปก็ยังคงมีอยู่ แต่ในระบอบเผด็จการเบ็ดเสร็จนั้น อำนาจรัฐมีอย่างไม่จำกัด สิทธิและเสรีภาพของประชาชนในทุกเรื่องอาจถูกละเมิดเมื่อไรก็ได้ ทั้งนี้ รัฐจะถือเอาความมั่นคง ความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียว เป็นข้ออ้างในการสร้างความชอบธรรมให้กับการใช้อำนาจเด็ดขาด

4. ประชาชนในรัฐเผด็จการอำนาจนิยมมีหน้าที่และความรับผิดชอบที่สำคัญ คือ จะต้องไม่ดำเนินการทางการเมืองใด ๆ ที่ขัดขวางหรือต่อต้านนโยบายทางการเมืองของผู้นำ แต่ประชาชนในรัฐเผด็จการเบ็ดเสร็จนั้นนอกจากจะต้องเชื่อฟังปฏิบัติตามคำสั่งของผู้นำอย่างเคร่งครัดแล้ว ยังจะต้องแสดงความจงรักภักดี มีความสำนึกในความเป็นหนี้บุญคุณที่มีต่อรัฐต้องยอมรับใช้รัฐในทุกโอกาสอีกด้วย

ในยุคนบูรณาญาสิทธิราชชนชั้นผู้ปกครองเป็นเจ้าของรัฐและผูกขาดการใช้อำนาจในการปกครอง คนไทยจึงได้รับการปลูกฝังในเรื่องอำนาจนิยมมาโดยตลอด ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้มีความพยายามจะปลูกฝังความคิดความเชื่อทางการเมืองว่าอำนาจทางการเมืองมาจากประชาชน โดยการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ และจัดให้มีการเลือกตั้ง แต่รัฐบาลที่มีจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นผู้นำ กลับปลูกฝังให้เกิดแนวคิดชาตินิยมโดยรัฐแทน และใช้

แนวนโยบายและกฎหมายประกาศใช้อย่างเป็นทางการ ผู้ที่เชื่อฟังรัฐก็ไม่ถูกคุกคามแต่ฝ่ายคัดค้าน และเป็นผู้ที่เป็น “ศัตรูทางการเมือง” รวมทั้งผู้พยายามลอบประทุษร้าย แนวคิดอำนาจนิยม (authoritarianism) จึงถูกปลุกฝังและฝังแน่นอยู่กับคนไทยสืบทอดมา รัฐบาลทหารและพลเรือนในยุคต่อ ๆ มา หลายต่อหลายชุด ก็ได้เน้นย้ำ และใช้กลไกรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานทหารในการเข้ายึดอำนาจและปราบปรามฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาล หรือกลุ่มผู้ประท้วงรัฐบาลมาจนถึงปัจจุบัน สังคมไทยจึงมีลักษณะขัดแย้งกันอยู่ระหว่างแนวคิดลักษณะนี้ กับแนวคิดประชาธิปไตยที่ยอมรับอำนาจอธิปไตยของประชาชนไทย (ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ และคณะ 2547 : 373)

1.1 รูปแบบของอำนาจนิยมในการเมืองการปกครองไทยเรียกว่า “ระบอบอำมาตยาธิปไตย”

(bureaucratic polity) เป็นระบบการเมืองที่ระบบราชการทั้งทหารและพลเรือนครอบงำระบบการเมืองอย่างสำคัญในกระบวนการตัดสินใจ ผู้นำทางการเมืองมาจากระบบราชการเป็นส่วนใหญ่ และฐานอำนาจอยู่ที่ระบบทหาร ซึ่งลักษณะสำคัญของการเมืองระบบนี้มีดังนี้ คือ (จุมพล หนิมพานิช 2548: 159-163)

1) เป็นระบบการเมืองที่มีเพียงระบบราชการเท่านั้นที่มีอำนาจและอิทธิพลทางการเมือง ซึ่งในกรณีของไทยเมื่อเปรียบเทียบกับกันระหว่างระบบทหารกับพลเรือน ระบบราชการทหารจะมีอำนาจและอิทธิพลมากกว่า

2) เป็นระบบการเมืองที่ระบบราชการมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจทางการเมือง นั่นหมายความว่า การตัดสินใจของรัฐบาลในเรื่องต่าง ๆ ล้วนมาจากการริเริ่มทางระบบราชการ ขณะเดียวกันก็ตัดสินใจตามความเห็นของระบบราชการเป็นส่วนใหญ่ ที่เป็นเช่นนั้นเพราะในช่วงที่ระบบการเมืองนี้รุ่งเรือง กลุ่มนอกระบบราชการ (extra-bureaucratic forces) อาทิ กลุ่มนักธุรกิจ กรรมการ ชาวนามีน้อย และไม่มีคามเข้มแข็ง ดังนั้น โอกาสที่จะเข้าไปมีบทบาทในการตัดสินใจของรัฐจึงไม่มีหรือมีก็น้อยมาก

3) เป็นระบบการเมืองที่มีระบบราชการแพร่อิทธิพลเข้าไปในกิจการต่าง ๆ ของเอกชน ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ อาทิ การเข้าไปดำเนินกิจการทางธุรกิจในรูปแบบของรัฐวิสาหกิจและการเข้าไปร่วมมือกับนักธุรกิจในการดำเนินงานธุรกิจเอกชน

4) เป็นระบบการเมืองที่ผู้นำทางการเมืองส่วนใหญ่มาจากระบบราชการดังตารางที่ 1

ตารางที่ 2.1 แสดงรายชื่อผู้นำทางการเมืองไทย (หัวหน้ารัฐบาล) นับตั้งแต่เปลี่ยนแปลง
การปกครอง พ.ศ. 2475 จนกระทั่งถึง 14 ตุลาคม 2516

รัฐบาลชุด	ผู้นำทางการเมืองที่เป็นหัวหน้ารัฐบาล คือเป็นนายกรัฐมนตรี	ช่วงเวลาดำรงตำแหน่ง (วัน/เดือน/ปี)		จำนวนระยะเวลา ที่ดำรงตำแหน่ง
		เริ่มต้น	สิ้นสุด	
1	พระยามโนปกรณนิติธาดา	28 มี.ย. 2475	10 ธ.ค. 2475	5 เดือน 13 วัน
2	พระยามโนปกรณนิติธาดา	10 ธ.ค. 2475	1 เม.ย. 2476	3 เดือน 22 วัน
3	พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา	1 เม.ย. 2476	20 มี.ย. 2476	2 เดือน 19 วัน
4	พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา	21 มี.ย. 2476	16 ธ.ค. 2476	5 เดือน 26 วัน
5	พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา	16 ธ.ค. 2476	22 ก.ย. 2477	9 เดือน 8 วัน
6	พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา	22 ก.ย. 2477	9 ต.ค. 2480	2 ปี 10 เดือน 18 วัน
7	พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา	9 ต.ค. 2480	21 ธ.ค. 2480	4 เดือน 13 วัน
8	พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา	21 ธ.ค. 2480	16 ธ.ค. 2481	11 เดือน 27 วัน
9	พันเอก หลวงพิบูลสงคราม	16 ธ.ค. 2481	6 มี.ค. 2485	3 ปี 2 เดือน 22 วัน
10	จอมพล ป. พิบูลสงคราม	7 มี.ค. 2485	1 ต.ค. 2487	2 ปี 4 เดือน 24 วัน
11	นายควง อภัยวงศ์	1 ต.ค. 2487	31 ต.ค. 2488	1 ปี 1 เดือน
12	นายทวี บุญยเกตุ	31 ต.ค. 2488	17 ก.ย. 2488	17 วัน
13	ม.ร.ว.เสรี ปราโมช	17 ก.ย. 2488	31 ม.ค. 2489	4 เดือน 14 วัน
14	นายควง อภัยวงศ์	31 ม.ค. 2489	24 มี.ค. 2489	1 เดือน 24 วัน
15	นายปรีดี พนมยงค์	24 มี.ค. 2489	7 มี.ย. 2489	2 เดือน 14 วัน
15(1)	นายปรีดี พนมยงค์	8 มี.ย. 2489	9 มี.ย. 2489	1 วัน
16	นายปรีดี พนมยงค์	11 มี.ย. 2489	23 ต.ค. 2489	2 เดือน 12 วัน
17	พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์	23 ต.ค. 2489	30 พ.ค. 2490	9 เดือน 8 วัน
18	พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์	30 พ.ค. 2490	8 พ.ย. 2490	5 เดือน 8 วัน
19	นายควง อภัยวงศ์	10 พ.ย. 2490	21 ก.พ. 2491	3 เดือน 21 วัน
20	นายควง อภัยวงศ์	21 ก.พ. 2491	8 เม.ย. 2491	1 เดือน 75 วัน
21	จอมพล ป. พิบูลสงคราม	8 เม.ย. 2491	25 มี.ย. 2492	1 ปี 2 เดือน 17 วัน
22	จอมพล ป. พิบูลสงคราม	25 มี.ย. 2492	29 พ.ย. 2494	2 ปี 5 เดือน 4 วัน
23	จอมพล ป. พิบูลสงคราม	29 พ.ย. 2494	6 ธ.ค. 2494	7 วัน
24	จอมพล ป. พิบูลสงคราม	6 ธ.ค. 2494	24 มี.ค. 2495	3 เดือน 9 วัน
25	จอมพล ป. พิบูลสงคราม	24 มี.ค. 2495	21 มี.ค. 2500	4 ปี 11 เดือน 27 วัน
26	จอมพล ป. พิบูลสงคราม	21 มี.ค. 2500	16 ก.ย. 2500	6 เดือน 25 วัน
27	นายจอน์ สารสิน	21 ก.ย. 2500	1 ม.ค. 2501	3 เดือน 9 วัน
28	พลโท ถนอม กิตติขจร	1 ม.ค. 2501	20 ต.ค. 2501	9 เดือน 20 วัน
29	จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์	9 ก.พ. 2502	8 ธ.ค. 2506	4 ปี 9 เดือน 27 วัน
30	พลเอก ถนอม กิตติขจร	9 ธ.ค. 2506	7 มี.ค. 2512	5 ปี 2 เดือน 28 วัน
31	พลเอก ถนอม กิตติขจร	7 มี.ค. 2512	17 พ.ย. 2514	2 ปี 8 เดือน 10 วัน
32	พลเอก ถนอม กิตติขจร	18 ธ.ค. 2515	14 ต.ค. 2516	9 เดือน 27 วัน

ที่มา : ปรับปรุงจากชวนะ ไตรมาส ข้อมูลพื้นฐาน 66 ปี ประชาธิปไตย สถาบันนโยบายศึกษา
กรุงเทพมหานคร 2543 หน้า 16

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่าผู้นำทางการเมืองที่เป็นหัวหน้ารัฐบาลคือนายกรัฐมนตรี ในช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 - 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งเป็นช่วงของระบบการเมือง อำมาตยาธิปไตยที่ระบบราชการเป็นใหญ่ จะเห็นได้ว่าผู้นำทางการเมืองส่วนใหญ่มาจากระบบ ราชการ

5) เป็นระบบการเมืองที่อาจมีการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ในรูปแบบต่าง ๆ เช่นการไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบของการเลือกตั้งเป็นต้น แต่ประชาชนหา ได้มีบทบาทที่มีความหมายอย่างแท้จริงไม่

1.2 อุดมการณ์ทางการเมืองพ่อนุอุปถัมภ์แบบเผด็จการ

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นั้นเป็นบุคคลที่เป็นผลผลิตภายใน คือ ไม่ได้ได้รับการศึกษา จากต่างประเทศ ดังนั้นแนวความคิดประชาธิปไตยและลัทธิเสรีนิยมจึงเป็นสิ่งที่ไม่ได้ถูกปลูกฝังอยู่ในจิตใจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เท่ากับผู้นำรุ่นก่อน ประกอบกับอาชีพทหารและวิถีชีวิตของ ทหารนั้นเน้นหนักไปในทางการใช้อำนาจมาแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งทางการเมือง ความล้มเหลว ของคณะผู้ก่อการ 2475 ในที่สุดนำไปสู่ข้อสรุปขั้นต้นในจิตใจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ว่า การ เมืองไทยจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการเมืองไทย และความเหมาะสมของสภาพแวดล้อม แบบไทย มิใช่แบบตะวันตก ดังคำพูดออกอากาศของโฆษกวิทยุสองศูนย์เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2508 ว่า

“คณะปฏิวัติ มีความมุ่งหมายที่จะทำประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตย มีความมุ่งหมายที่จะสร้างประชาธิปไตยขึ้นในประเทศไทยให้เป็นผลสำเร็จและ เห็นว่าจะบรรลุผลตามความมุ่งหมายนี้ได้จะต้องแก้ไขข้อผิดพลาดในอดีต เสีย จึงทำการปฏิวัติเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2501 ยกเลิกระบอบประชาธิปไตย ที่นำมาจากต่างประเทศทั้งคืนเสีย และเสนอว่าจะสร้างระบอบประชาธิปไตย ที่เหมาะสมกับลักษณะพิเศษและสภาพการณ์ของบงไทย จะสร้างประชาธิปไตย ของไทย ประชาธิปไตยแบบไทย”

รูปแบบของการปกครอง “ประชาธิปไตยแบบไทย” นี้ เป็นผลสะท้อนจาก แนวความคิดและความเข้าใจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ต่อสิ่งที่คิดว่าเป็นระบบการเมืองที่ถูกต้อง และเนื่องจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นผู้หนึ่งที่เลื่อมใสในประวัติศาสตร์มาก ซึ่งในทัศนะของทักษ์ เถลิ้มเดียรณ มองว่า หลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้มีส่วนอยู่มาก และงานเขียนต่าง ๆ ของหลวงวิจิตร วาทการ หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นเรื่องของการแสวงหารูปแบบของการปกครองในสมัย โบราณ ที่อาจนำมาใช้ได้กับการพัฒนาประเทศ (ทักษ์ เถลิ้มเดียรณ 2523: 51) ความคิดดังกล่าว ผวนกเข้ากับภูมิหลังทางการศึกษาภายในประเทศและประสบการณ์ทางการเมือง ในฐานะนาย

ทหารผู้คร่ำหวอดอยู่กับการใช้กำลังทำให้พอสรุปถึงความเข้าใจทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธีระรัชต์ ต่อรูปแบบของสังคมการเมืองไทยว่าประกอบขึ้นด้วยรัฐ/รัฐบาล ข้าราชการ และประชาชน

จอมพลสฤษดิ์ ธีระรัชต์ เชื่อว่าการปกครองเป็นเรื่องของกษัตริย์ ของเจ้านายผู้มีบุญวาสนา ขอเพียงแต่ให้ผู้นำนั้นมีความเที่ยงธรรมและสุจริตใจตั้งอยู่ในศีลธรรม (เช่นเดียวกับหลักธรรมในการปกครองแบบโบราณสำหรับกษัตริย์คือ ทศพิธราชธรรม) แนวความคิดเหล่านี้ ในทางปฏิบัติแล้วจอมพลสฤษดิ์ ธีระรัชต์ เชื่อว่า ผู้นำคือนายกรัฐมนตรี ต้องมีอำนาจที่เด็ดขาด โดยอำนาจนั้นตั้งอยู่บนหลักของความเป็นธรรม ซึ่งในสังคมไทยคือหน้าที่ของพ่อที่ต้องปกครองบุตร ให้ได้รับความสุข ในขณะที่เดียวกันก็ใช้อำนาจเด็ดขาดหากบุตรคนใดไม่เคารพเชื่อฟัง อยากรีไถตาม การลงโทษนั้นก็เพื่อทำให้บุตรเป็นคนดีต่อไป

ในฐานะพ่อขุน จอมพลสฤษดิ์ ธีระรัชต์ ได้พยายามสร้างกิจกรรมขึ้นรองรับกับแนวความคิดในเรื่องการเป็นพ่อบ้านหรือผู้ปกครองหลายประการด้วยกัน เช่น ในแง่ของการช่วยเหลือประชาชน การรักษาความสงบเรียบร้อย การส่งเสริมสุขภาพและศีลธรรม การเยี่ยมเยียนราษฎร และการออกคำสั่ง

2. แนวคิดจิตวิทยาการเมือง

การวิเคราะห์ผู้นำในทางจิตวิทยาสามารถอธิบายพฤติกรรมของผู้นำโดยอาศัยขบวนการอบรมเรียนรู้จากสังคม (socialization process) หรืออีกนัยหนึ่งคือความพยายามที่จะชี้ให้เห็นว่า ประสบการณ์ในชีวิตแต่วัยเด็กในครอบครัว ในโรงเรียนของผู้นำนั้นมีส่วนเป็นอย่างมากที่กำหนดให้ พฤติกรรมของบุคคลเมื่อได้เป็นผู้นำแล้วเป็นแบบใดแบบหนึ่ง (ณรงค์ สตินสวัสดิ์ 2518 : 130-131)

Harold Lasswell นักรัฐศาสตร์เรื่องนามของสหรัฐอเมริกาเคยตั้งสมมติฐานว่าบุคคลที่ ในวัยเด็กมีความรู้สึกว่าเป็นคนที่ขาดศักดิ์ศรี ไม่มีความหมาย ไม่มีความสามารถ เมื่อโตขึ้นจะแสวงหาอำนาจมาให้ตนเองเพื่อเป็นการชดเชยความรู้สึกว่าตนเองด้อยศักดิ์ศรีในวัยเด็ก สมมติฐานของฮาโรลด์ลาสเวลล์ในเรื่องนี้ ได้เป็นที่สนใจกันมากในหมู่นักรัฐศาสตร์ที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการแสวงหาอำนาจของผู้นำ

Alexander Gorge ได้นำเอาคำว่า “ความภูมิใจในศักดิ์ศรีของตนเองน้อย” (low self-esteem) ไปขยายความและว่าความภูมิใจในศักดิ์ศรีของตนเองน้อยหมายรวมถึงสิ่งเหล่านี้ (ณรงค์ สตินสวัสดิ์ 2518 : 131-132)

1. ความรู้สึกที่ตนเองไม่มีความสำคัญ
2. ความรู้สึกที่ตนเองไม่มีศีลธรรมสูงพอ

3. ความรู้สึกอ่อนแอ
4. ความรู้สึกว่าตนเองไม่มีอะไรดีเด่น
5. ความรู้สึกว่าตนเองไม่มีความฉลาดรอบรู้เพียงพอ

อเล็กซานเดอร์ จอร์จ มีความคิดว่าคนที่มีความภูมิใจในศักดิ์ศรีของตนเองน้อยนี้เมื่อได้เป็นผู้นำแล้วจะเป็นผู้นำที่มีลักษณะดังนี้

ก. แสดงว่าตนเองไม่ทำหน้าที่บางสิ่งบางอย่างแล้วก็จะไม่มีใครทำหน้าที่นั้น (เพื่อชดเชยความรู้สึกว่าตนเองไม่มีความสำคัญในวัยเด็ก)

ข. แสดงว่าตนเองเป็นคนมีศีลธรรมสูง (เพื่อชดเชยความรู้สึกว่าตนเองมีศีลธรรมต่ำในวัยเด็ก)

ค. ไม่ยอมฟังความคิดเห็นของคนอื่นโดยอ้างว่าตนรู้ดีกว่าใคร (เพื่อชดเชยความรู้สึกอ่อนแอของตนในวัยเด็ก)

ง. คิดว่าไม่มีใครจะทำหน้าที่หรือสิ่งที่กำลังทำอยู่ได้ดีเท่าเขา (เพื่อชดเชยความรู้สึกที่ว่าตนเองไม่มีอะไรดีเด่น)

จ. คิดว่าวิจารณ์ญาณของตนเยี่ยมยอดแล้วคิดว่าตนเองไม่เคยทำอะไรผิดพลาด (เพื่อชดเชยความรู้สึกความฉลาดรอบรู้ของตนมีน้อยในวัยเด็ก)

จะเห็นได้ว่าชีวิตในวัยเด็กของแต่ละคน ประสบการณ์ที่ได้รับจากครอบครัวมีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อพฤติกรรมของบุคคลเมื่อเป็นผู้นำแล้ว ผู้อ่านอาจจะนึกถามว่าได้เป็นผู้นำประเทศแล้วจะทำอะไรก่อน แล้วพยายามนั่งวิเคราะห์ให้ดีก็อาจจะพบว่าความคิดของท่านนั้นได้รับอิทธิพลเป็นอย่างมากจากประสบการณ์ของท่านในวัยเด็ก

ณรงค์ สินสวัสดิ์ ได้เขียนเรื่องการศึกษาประวัติศาสตร์แนวทางจิตวิทยาการเมืองไว้ในเอกสารการสอนชุดวิชาหลักและวิธีการศึกษาทางประวัติศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2547 : 153-223) ดังนี้

จิตวิทยา (Psychology) นั้นมีผู้ให้คำนิยามไว้ต่างกันไป แต่ในคำจำกัดความเหล่านี้ก็จะชี้ว่าจิตวิทยาเป็นศาสตร์ที่เน้นการศึกษาพฤติกรรมและปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมอย่างเช่น แอนดรู เจ คูบริน ได้ให้คำจำกัดความว่า “จิตวิทยาคือ การศึกษาพฤติกรรมอย่างเป็นระบบและปัจจัยทั้งปวงที่มีผลต่อพฤติกรรม”

พฤติกรรมของผู้นำทางการเมือง การศึกษาประวัติและผลงานของผู้นำแต่ละคนอาจทำให้เข้าใจได้ในระดับหนึ่ง แต่ถ้าต้องการศึกษาให้ลึกซึ้งลงไปแล้ว มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำทฤษฎีทางจิตวิทยามาช่วยตอบคำถามเกี่ยวกับผู้นำการเมืองในหลาย ๆ ประเด็น เช่น

1. ทำไมคนบางคนจึงอยากเป็นผู้นำทางการเมืองมากกว่าคนทั่วไป แม้ในระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยซึ่งเปิดโอกาสให้คนเข้าแข่งขันเพื่อรับเลือกตั้งเป็นผู้นำ แต่ก็มีคนเพียงจำนวนน้อยที่เสนอตัวเองขึ้นมาเป็นผู้นำ
2. ในกลุ่มผู้คนที่ต้องการอำนาจทางการเมืองนั้น วิธีการให้ได้มาซึ่งอำนาจก็จะแตกต่างกันออกไปบางคนใช้วิธีที่อยู่ในกรอบของกฎหมาย บางคนอาจจะไม่ใช่
3. เมื่อได้มาซึ่งอำนาจแล้ว พฤติกรรมของผู้นำในการใช้อำนาจก็แตกต่างกัน บางคนต้องการทำสิ่งใหม่ ๆ เพื่อให้สังคมได้รับผลประโยชน์จากผลงานของเขา บางคนดำรงตำแหน่งผู้นำแต่ก็ไม่มีผลงานอะไรหลงเหลือให้สังคมจารึกไว้ได้

ประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับผู้นำการเมืองที่กล่าวมานี้จะอธิบายได้ จะต้องใช้ทฤษฎีทางจิตวิทยา มาช่วยอธิบาย

2.1 สิ่งกำหนดพฤติกรรม

ลักษณะนิสัยประกอบด้วย ความเชื่อ ค่านิยม และบุคลิกภาพ

1. ความเชื่อ (belief) หมายถึงสิ่งที่บุคคลคิดว่า การกระทำบางอย่าง หรือปรากฏการณ์บางอย่าง หรือสิ่งของบางอย่าง หรือคุณสมบัติของสิ่งของหรือของบุคคลบางอย่าง มีอยู่จริงหรือเกิดขึ้นจริง ๆ กล่าวคือ การที่บุคคลหนึ่งคิดถึงอะไรก็ได้ในแง่ของข้อเท็จจริง คือเขาคิดว่าข้อเท็จจริงมันเป็นเช่นนั้น ซึ่งความคิดของเขาอันนี้อาจไม่ถูกต้องตามความเป็นจริงก็ได้ แต่ถ้าเขาคิดว่าความจริงเป็นเช่นนั้นแล้ว นั่นก็คือความเชื่อของเขา

การได้มาซึ่งความเชื่อ อาจจะได้มาโดยการเห็น ได้สัมผัส ได้ยินกับหู หรือได้รับคำบอกเล่า อ่านจากข้อเขียนสิ่งตีพิมพ์ รวมทั้งการคิดขึ้นมาเอง ความเชื่อได้มาง่ายและอาจจะเปลี่ยนได้ง่าย เราอาจจะเชื่อว่าคนอเมริกานั้นใจคอเพื่อแม่เพราะเราอ่านจากหนังสือซึ่งเขียนว่าคนอเมริกาใจคอเพื่อแม่ แต่ถ้ามีเพื่อนเราได้ไปสหรัฐอเมริกาและกลับมาเล่าให้ฟังว่าคนอเมริกันเห็นแก่ตัวพร้อมกับยกตัวอย่างให้เราดูด้วย เราก็อาจจะเปลี่ยนความเชื่อที่เรามีต่ออเมริกาเสียใหม่

2. ค่านิยม (Value) ก็เป็นสิ่งกำหนดพฤติกรรมที่สำคัญ Clyde Kluckhohn ได้ให้คำจำกัดความของคำว่าค่านิยมไว้ว่า “ค่านิยม คือแนวความคิดทั้งที่เห็นได้เด่นชัดและไม่เด่นชัด ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่งเกี่ยวกับว่าอะไรเป็นสิ่งที่ดี ซึ่งเป็นความคิดที่มีอิทธิพลให้บุคคลเลือกกระทำอันใดอันหนึ่งจากหลาย ๆ อันที่มีอยู่”

Neil J. Smelser ให้คำจำกัดความคล้ายกับ Clyde Kluckhohn โดยบอกว่า “ค่านิยมนั้นเป็นสิ่งที่บอกบุคคลอย่างกว้าง ๆ ว่าจุดมุ่งหมายอะไรบ้างในชีวิตเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา ฉะนั้นค่านิยมจึงเป็นเรื่องซึ่งแนวปฏิบัติอย่างกว้าง ๆ ให้แก่บุคคล”

ซึ่งพอสรุปได้ว่า ค่านิยมนั้นอาจหมายถึงการคำนึงถึงแนวประพฤติปฏิบัติว่าจะใครควรอะไรไม่ควร เช่น คนควรจะเป็นคนซื่อสัตย์ ทำอะไรก็ต้องทำด้วยความซื่อสัตย์ หรืออาจหมายถึงจุดหมายของชีวิต เช่น ควรจะหาความสุขทางใจมากกว่าสะสมความร่ำรวยในทางวัตถุ คือคิดว่าความสุขทางใจสำคัญกว่าการมีวัตถุต่าง ๆ มาก

การได้มาซึ่งค่านิยม อาจได้มาโดยการอ่านคำบอกเล่าหรือคิดขึ้นมาเอง ยกตัวอย่างเช่นผู้ที่ได้อ่านปรัชญาของศาสนาพุทธก็จะเห็นว่าวัตถุไม่สำคัญเท่าความสงบทางจิตใจ เขาจึงไม่เห็นความสำคัญของวัตถุมากนัก คือไม่ใช่ค่านิยมแก่วัตถุอีกต่อไป หรือค่านิยมอาจจะเกิดจากการคิดขึ้นเอง เช่น พระพุทธเจ้า ที่ทรงบำเพ็ญเพียรเพื่อแสวงหาว่าอะไรคือเหตุแห่งความทุกข์และจะดับทุกข์ได้อย่างไร ในที่สุดพระองค์ก็ทรงค้นพบว่าความโกรธ โลก หลงเป็นบ่อเกิดแห่งความทุกข์ จึงได้สั่งสอนเทศนาให้เห็นว่ามนุษย์ควรจะพยายามทำจิตใจให้สงบ ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใดว่าเป็นของเที่ยงแท้ ถ้าจะกล่าวโดยย่อคือพระพุทธเจ้าคิดว่าความสงบในทางจิตคือความสุขหรืออีกนัยหนึ่ง พระพุทธองค์ให้ค่านิยมแก่ความสงบในทางจิตใจมากกว่าความมั่งคั่ง ลาภ ยศ อำนาจ และค่านิยมอันนี้พระองค์ทรงคิดขึ้นด้วยตนเอง จึงสรุปได้ว่า ค่านิยมนั้นอาจจะได้มาโดยการถ่ายทอดจากผู้อื่น จะได้จากคำบอกเล่าในหนังสือก็ได้ หรืออาจจะได้มาโดยการคิดขึ้นมาเอง

3. บุคลิกภาพ (personality) ในที่นี้เป็นส่วนหนึ่งของลักษณะนิสัยนอกเหนือไปจากความเชื่อและค่านิยมซึ่งได้กล่าวมาแล้ว บุคลิกภาพในที่นี้ไม่ได้มีความหมายดังที่คนทั่วไปใช้กันอยู่ คนธรรมดาทั่วไปมักจะนึกถึงบุคลิกภาพในแง่ของลักษณะหน้าตา การแต่งกาย วิธีการพูด วิธีการวางตัวในที่ต่าง ๆ เพราะฉะนั้นคนที่บุคลิกภาพดีมักจะหมายความถึงบุคคลที่รูปร่างหน้าตาไม่ตี วางตัวไม่เหมาะสมกับกาลเทศะ พูดจาไม่ฉะฉาน งก ๆ เงิน ๆ แต่สิ่งที่กล่าวมาไม่ใช่คำจำกัดความของคำว่าบุคลิกภาพในวิชาจิตวิทยา

Robert Lundin ได้ให้คำจำกัดความของคำว่าบุคลิกภาพว่า คือเครื่องมือในการกำหนดพฤติกรรมที่มีลักษณะเด่นหลาย ๆ ประการ ซึ่งบุคคลได้มาภายใต้สถานการณ์พิเศษ สำหรับ Rymon Cattel ได้ให้คำจำกัดความว่าบุคลิกภาพคือสิ่งที่บอกว่าบุคคลคนหนึ่งจะทำอะไร ถ้าเขาอยู่ในสถานการณ์หนึ่ง Gordon Allport ได้ให้คำจำกัดความคำว่าบุคลิกภาพว่า คือ ระบบต่าง ๆ ทางกายและใจ เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ และเป็นเครื่องกำหนดอันเป็นลักษณะเฉพาะตัวของเขา จะปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมตัวเขาอย่างไร

จากคำจำกัดความทั้ง 3 นั้นพอสรุปได้ว่าบุคลิกภาพคือสิ่งที่บอกว่าบุคคลจะปฏิบัติอย่างไรในสถานการณ์หนึ่ง ๆ หมายความว่าถ้าสถานการณ์อย่างเดียวกันแล้วคน 2 คนมีพฤติกรรมต่างกัน เราก็อาจจะอธิบายได้ว่าคงเป็นเพราะเขามีบุคลิกภาพที่ต่างกัน และคน ๆ เดียวกันถ้าอยู่ในสภาพแวดล้อมหรือสถานการณ์ที่ต่างกันออกไป มาจากพฤติกรรมและประสบการณ์ในอดีต

ที่กล่าวมานี้คือ ความเชื่อ ค่านิยม และบุคลิกภาพ ซึ่งทั้ง 3 ประการนี้อาจรวมเรียกได้ว่า ลักษณะนิสัย ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมของบุคคล

2.2 สิ่งกระตุ้นพฤติกรรม

ลักษณะนิสัยของบุคคล คือความเชื่อ ค่านิยม บุคลิกภาพนั้น มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมก็จริงอยู่ แต่พฤติกรรมจะเกิดขึ้นยังไม่ได้ถ้าไม่มีสิ่งกระตุ้นพฤติกรรม สิ่งกระตุ้นพฤติกรรมเป็นอะไรก็ได้ เช่น อาหาร เสียงปืน คำสบประมาท หนังสือ ความหิว ถ้าเราเดินไปตามถนนได้ยินเสียงดังปัง เราก็จะหันไปทางที่มาของเสียงปืนนั้น เสียงปืนนั้นเป็นสิ่งกระตุ้นพฤติกรรม (การเหลียวไปมอง) ถ้าเห็นคนยืนอยู่และกำลังยกปืนเล็งมาทางเรา ๆ ก็อาจจะกระโดดนอนราบหรือวิ่งหนีโดยเร็ว ปืนและชายนั้นจึงเป็นสิ่งกระตุ้นพฤติกรรมที่ทำให้เราวิ่งหนีหรือกระโดดนอนราบลงกับพื้น

สิ่งกระตุ้นพฤติกรรมนี้มีพลังความเข้มข้นด้วย เช่น มีคนมาจ้างนาย ก ให้ตีหัวนาย ข ด้วยเงิน 500 บาท นาย ก อาจไม่ไป แต่ถ้าจ้าง 50,000 บาท โอกาสที่นาย ก จะไปก็มีมากขึ้น เงินที่จ้างก็คือสิ่งกระตุ้นพฤติกรรมเพราะอาจทำให้นาย ก มีพฤติกรรมขึ้นมา จำนวนเงินที่ต่างกันนี้คือพลังของสิ่งกำหนดพฤติกรรม

2.3 ทศนคติ

ทัศนคติ (attitude) คือ การที่บุคคลคิดถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือคนใดคนหนึ่ง หรือการกระทำอันหนึ่งในทำนองที่ว่าดีหรือไม่ สมควรหรือไม่ เหมาะสมหรือไม่ เช่น นาย ก คิดว่ารัฐบาลควรสร้างรถไฟใต้ดิน ความคิดนี้คือทัศนคติของ นาย ก หรือ เมื่อนาย ก คิดว่าควรไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งให้นาย ข มากกว่าจะไปลงคะแนนเสียงให้นาย ค นี่ก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของทัศนคติของ นาย ก

ซึ่งจะเห็นได้ว่าทัศนคตินั้นยังไม่ใช่พฤติกรรม เพราะพฤติกรรมยังไม่เกิด แต่ว่าทัศนคติเป็นสิ่งที่มาก่อนพฤติกรรมและเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมด้วย อย่างเช่น ถ้านาย ก คิดว่านาย ค สมควรจะเป็นผู้แทนมากกว่านาย ข (เป็นทัศนคติเท่านั้น) เมื่อถึงวันเลือกตั้ง นาย ก ก็คงไปเลือกนาย ค การเลือกนาย ค นั้นเป็นพฤติกรรมของนาย ก แล้ว ซึ่งก็มีอิทธิพลมาจากทัศนคติของเขา

2.4 สถานการณ์

สถานการณ์ (situation) หมายถึง สิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นบุคคลและไม่ใช่มนุษย์ซึ่งอยู่ในสถานะที่บุคคลกำลังจะมีพฤติกรรม ยกตัวอย่างเช่น ในบ้านของเราเอง ถ้าเราคิดว่าควรจะถอดเสื้อเพราะมันร้อนอบอ้าวเราก็ทำได้ แต่ถ้าเราเดินอยู่กลางถนนหรืออยู่ในห้องประชุม เราอยากจะทำอะไรก็ไม่ได้ เพราะสถานการณ์เช่นนั้นไม่เหมาะสมที่เราจะถอดเสื้อ เพราะฉะนั้นสถานการณ์นี้เป็นสิ่งกำหนดพฤติกรรมที่สำคัญมาก

แต่ถ้าสถานการณ์เปิดช่องให้แล้ว พฤติกรรมของคนก็อาจจะแตกต่างกันไปตามแต่ลักษณะนิสัยของเขา เช่น การที่คนหลายคนเข้าไปในร้านหนังสือร้านหนึ่ง ซึ่งถ้าคิดถึงสถานการณ์แล้วจะเห็นว่าเหมือนกัน ฉะนั้นการที่คนเลือกซื้อหนังสือคนละชนิดกัน เช่น คนหนึ่งซื้อหนังสือเกี่ยวกับกีฬา อีกคนอาจจะซื้อเกี่ยวกับการเมือง

ดังนั้นพอสรุปได้ว่าพฤติกรรมของเราขึ้นอยู่กับ

1. ลักษณะนิสัย ซึ่งแบ่งเป็น ความเชื่อ ค่านิยม และบุคลิกภาพ
2. สิ่งกระตุ้นพฤติกรรมและพลังของมัน
3. ทักษะคติ
4. สถานการณ์

ถ้าเขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

จากแผนภูมินี้จะเห็นได้ว่าทักษะคตินั้นมีอิทธิพลจากลักษณะนิสัย คือ ความเชื่อ ค่านิยม และบุคลิกภาพ บวกกับสิ่งกระตุ้นพฤติกรรม ซึ่งจะเป็นบุคคล การกระทำ หรือวัตถุก็ได้

2.5 การได้มาซึ่งลักษณะนิสัย

ลักษณะนิสัยมาจากขบวนการที่เรียกว่ากระบวนการอบรมเรียนรู้จากสังคม (Socialization process) การอบรมเรียนรู้จากสังคมนี้นี้คือการที่สังคมถ่ายทอดความเชื่อ ค่านิยม บุคลิกภาพให้แก่บุคคลในสังคม คนญี่ปุ่นที่ได้รับการเลี้ยงดูในสังคมอเมริกันตั้งแต่เด็กจะมีหน้าตาเป็นคนญี่ปุ่นอยู่ แต่ลักษณะนิสัยของเขานั้นจะเหมือนกับคนอเมริกามากกว่าคนญี่ปุ่น

องค์กรที่ให้การอบรมเรียนรู้แก่บุคคล (agents of socialization) หรือองค์กรที่ถ่ายทอดความเชื่อ ค่านิยม และบุคลิกภาพให้บุคคลมีดังนี้

1. ครอบครัว
2. โรงเรียน
3. สถาบันทางศาสนา
4. เพื่อนเล่นและเพื่อร่วมงาน

ครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่หมายถึงพ่อแม่ เป็นองค์กรที่สำคัญที่สุดที่ถ่ายทอดหรือหล่อหลอมความเชื่อ ค่านิยม และบุคลิกภาพให้เกิดขึ้นในตัวเด็ก

Rpbert Lane กล่าวว่าพ่ออาจจะถ่ายทอดความเชื่อทางการเมืองให้ลูกได้ 3 วิธีใหญ่ ๆ คือ (ณรงค์ สินสวัสดิ์ 2518 : 135-137)

ประการแรก พ่อจะสอนความเชื่อ ค่านิยมทางการเมืองให้ลูกโดยตรง เช่น สอนว่าระบอบประชาธิปไตยดีหรือไม่ ใครเคยเป็นผู้นำประเทศมาบ้าง นายกรัฐมนตรีคนปัจจุบันคือใคร

ประการที่สอง ลูกจะต้องอาศัยอยู่กับพ่อดังนั้นเขาจะมีสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกับพ่อ จึงมีโอกาสที่จะทำให้มีลักษณะนิสัยคล้าย ๆ พ่อได้ง่าย สิ่งแวดล้อมอาจหมายถึงเชื้อชาติของกลุ่มบุคคลที่เป็นเพื่อนบ้าน หรือลักษณะของชุมชนที่อยู่อาศัย

ประการที่สาม วิธีการที่พ่อวางตัวในสายตาของลูกหรือวิธีการที่พ่ออบรมลูกสร้างบุคลิกภาพบางอย่างให้แก่ลูก ซึ่งจะเป็นอิทธิพลพฤติกรรมทางการเมืองของลูกโดยทางอ้อมอย่างเช่นบุคลิกภาพเผด็จการ เป็นต้น

โรงเรียน ก็จะเป็นองค์กรที่สำคัญมากอีกอันหนึ่งที่จะถ่ายทอดลักษณะนิสัยให้แก่เด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อและค่านิยมจะเข้าไปจากโรงเรียนเป็นอย่างมาก โรงเรียนจะเป็นแหล่งที่ถ่ายทอดให้เด็กรู้ถึงความเป็นมาของประเทศ ถึงลักษณะภูมิศาสตร์โลกเราเป็นอย่างไร ประเทศไทยมีเพื่อนบ้านกี่ประเทศ ประเทศไทยมีการปกครองแบบไหน ประเทศอื่นมีการปกครองแบบใด เพราะเหตุใด

ดิน จารอส (Dean Jaros) ได้กล่าวถึงการที่เด็กได้รับการถ่ายทอดความเชื่อและทัศนคติทางการเมืองจากโรงเรียน ซึ่งอาจจะเป็นไปในรูป (ณรงค์ สินสวัสดิ์ 2518 : 140-142)

1. ลักษณะและวิธีการในการให้ความรู้ คือ ถ้าเป็นโรงเรียนที่ครูเปิดโอกาสให้เด็กแสดงความคิดเห็นมาก ๆ แล้วเด็กจะมีความกล้าที่จะแสดงความคิดเห็น
2. เกิดจากการสอนโดยตรง เช่น วิชาที่สอนที่เกี่ยวกับการเมืองก็จะช่วยสร้างความเชื่อและค่านิยมบางอย่างให้แก่เด็ก เช่น อาจสอนความหมายของคำว่าประชาธิปไตย ลำดับชั้นของความเป็นมา หรือวิวัฒนาการของระบบการเมือง เป็นต้น

Robert Lane ได้รวบรวมผลจากการศึกษาถึงการที่สถานศึกษาต่าง ๆ ได้ถ่ายทอดความเชื่อและค่านิยมให้แก่นักเรียน นักศึกษาในสหรัฐอเมริกาที่สำคัญ ๆ ซึ่ง Robert Lane ได้บันทึกไว้เช่น

- คนที่มีการศึกษาสูงมักจะรู้ความเป็นไปหรือข่าวคราวความเคลื่อนไหวทางการเมืองดีกว่าคนที่มีการศึกษาต่ำ

- เด็กอาจจะเปลี่ยนพรรคการเมืองที่เคยนิยมได้ เช่น เด็กมาจากครอบครัวที่พ่อแม่
นิยมพรรครีพับลิกันก็นิยมพรรครีพับลิกันไปด้วย แต่ถ้าเกิดไปอยู่ในโรงเรียนที่เด็กส่วนใหญ่นิยม
พรรคเดโมแครต เด็กก็มีแนวโน้มที่จะกลับไปนิยมพรรคเดโมแครตบ้าง

- ผู้ที่ได้รับการศึกษาสูงขึ้น โดยเฉพาะผู้เข้ามหาวิทยาลัยจะมีแนวโน้มที่จะเข้ามีส่วน
ทางการเมือง เช่น ไปเลือกตั้ง ช่วยผู้สมัครบางคนหาเสียงหรือเข้าร่วมโดยวิธีอื่น ๆ

- มีลักษณะที่ยอมรับความเห็นของคนอื่นมากขึ้น

ความรักชาติก็เป็นสิ่งที่เด็ก ๆ ทั่วโลกเรียนจากโรงเรียนและมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะ
โรงเรียนประถมและมัธยมเป็นองค์กรที่สำคัญมากที่สร้างความรู้สึกรักชาติในตัวเด็ก

สถาบันศาสนา ในแต่ละสังคมนั้นจะมีสถาบันทางศาสนา ซึ่งจะสร้างความเชื่อและ
ค่านิยมบางอย่างให้แก่คนในสังคม สถาบันทางศาสนาอาจจะประกอบด้วยพระ ด้วยสถานที่ เช่น
โบสถ์หรือวัด และอาจจะมีสมาคมทางศาสนาอื่น ๆ เช่น ประเทศไทยเราก็มีพุทธสมาคมเป็นต้น

คนเราไม่ว่าจะชาติใดศาสนาใดในโลกต่างก็ต้องเคยพบความทุกข์โศกในชีวิต
พบกับพิบัติในชีวิต ซึ่งในยามเหล่านี้บางครั้งมนุษย์ด้วยกันก็ไม่มีใครจะช่วยให้ จึงทำให้มนุษย์ได้
หันไปพึ่งสิ่งที่มองไม่เห็น และศาสนาต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะมีหน้าที่ 2 อย่างคือ คอยดูแลอบรมสั่งสอน
ให้คนเป็นคนดี ไม่เบียดเบียนคนอื่นและเป็นที่พึ่งทางใจในยามอัปมงคลหรือทุกข์โศก คนในเรื่องเดิน
ทะเลเมื่อต้องผจญกับพายุก็จะสวดมนต์ภาวนาให้พระเจ้าช่วย (พอถึงฝั่งก็อาจจะเลิกคิดถึง)

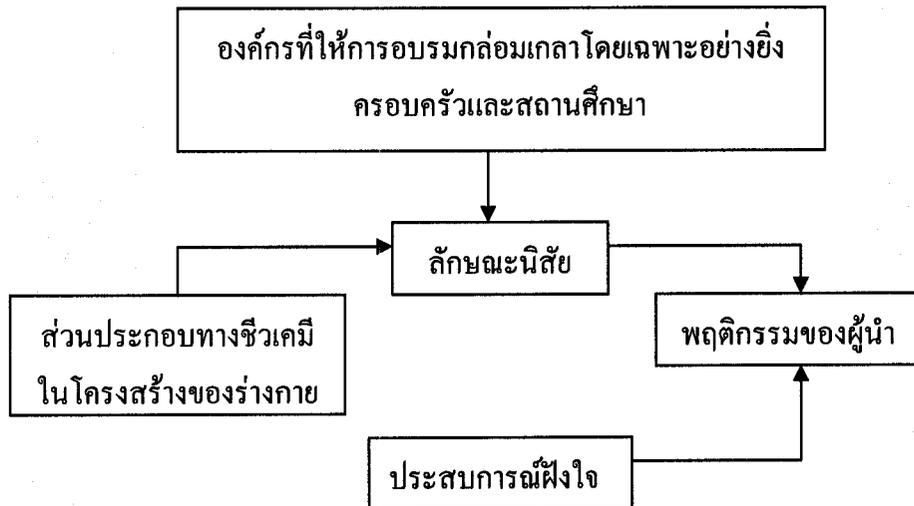
รวมความได้ว่าศาสนานั้นคนส่วนใหญ่จะเข้าใจได้ก็มีอิทธิพลจากมนุษย์อยู่ 2 ประการ
คือ สอนให้คนเป็นคนดี และเป็นที่พึ่งทางใจ แต่อย่างไรก็ตามศาสนาทุกศาสนาไม่ใช่จะเหมือนกัน
ไปเสียทุกอย่าง ความเชื่อและค่านิยมของแต่ละศาสนาสอนก็มีความแตกต่างกันออกไป

เพื่อนเล่นหรือเพื่อนร่วมงาน ก็เป็นที่มาของลักษณะนิสัยของบุคคลอีกเช่นกัน เมื่อยัง
เด็กเพื่อน ๆ โดยเฉพาะที่โตกว่าบ้างจะเล่าเรื่องต่าง ๆ ให้คนอื่นฟัง และในคำเล่านั้นก็อาจเป็นสิ่ง
หล่อหลอมลักษณะนิสัยเช่นความเชื่อและค่านิยม

เพื่อนร่วมงานก็อาจจะช่วยสร้างลักษณะนิสัยบางอย่างหรือช่วยทำให้บางคนมีลักษณะ
นิสัยบางอย่างติดแน่นมากขึ้นอีก เช่น บุคคลที่เป็นทหารส่วนใหญ่ก็จะอยู่กับบุคคลที่เป็นทหาร
จะต้องอยู่ในระเบียบวินัย และอาจจะมีเชื่อซึ่งคนกลุ่มอื่นในสังคมไม่มี เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับ
เรื่องคอมมิวนิสต์หรือภัยของคอมมิวนิสต์ในหมู่ผู้ที่เป็นทหารจะต่างกันออกไปจากคนที่อยู่ใน
สังคมเดียวกัน แต่เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยหรือเป็นศิลปินหรือเป็นข้าราชการพลเรือน

ที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้คือองค์กรที่ถ่ายทอดลักษณะนิสัยให้แก่บุคคล ซึ่งมีครอบครัว
โรงเรียนสถาบันทางศาสนา และเพื่อนเล่นหรือเพื่อนร่วมงาน

การจะเข้าใจผู้นำการเมืองได้ดีจึงควรจะต้องมีโอกาสรู้ถึงประวัติชีวิตของเขาในวัยเด็ก ในครอบครัว ในสถานศึกษา รวมทั้งประสบการณ์ฝังใจของเขาในช่วงชีวิตก่อนที่จะเข้าสู่วงการ เมืองกล่าวได้ว่าพฤติกรรมของผู้นำที่แตกต่างกันมาจาก 3 ปัจจัยใหญ่ คือ การอบรมกล่อมเกลாதง สังคม ส่วนประกอบทางชีวเคมีโครงสร้างของร่างกาย และประสบการณ์ฝังใจในช่วงก่อนจะเป็น ผู้นำซึ่งอาจจะเขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

ภาพที่ 2.1 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้นำ

3. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

บทบาทนั้นเป็นความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งที่จำเป็นต้องปฏิบัติผู้ให้ความสนใจเกี่ยวกับแนวคิดของบทบาทมากมาย จนทำให้แนวคิดนี้กลายเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ด้าน สังคม ศาสตร์มากขึ้น และมีผู้กล่าวถึงความหมายของบทบาทไว้ในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

“บทบาท” (role) เป็นคำที่มีความสำคัญมากทั้งทางด้านจิตวิทยาพฤติกรรม และ สังคม ซึ่งมีความหมายหลายประการ ดังนี้ (อ้างจาก พรเจริญ บัวพุ่ม 2543: 11)

กู๊ด (Good 1973: 502) ได้อธิบายความหมายของบทบาทไว้ 2 ลักษณะด้วยกันคือ

1. ลักษณะแสดงออกของบุคคลภายในกลุ่ม
2. รูปแบบของพฤติกรรมที่คาดหวังตามตำแหน่งหน้าที่หรือการแสดงออกของ

แต่ละบุคคลตามความมุ่งหวังของสังคม

ฟินเนแกน (Finnegan 1975: 832) ได้ให้คำจำกัดความของบทบาทไว้ในพจนานุกรมของเว็บสเตอร์ (Webster's Dictionary) 2 ประการ คือ

1. บทบาทที่ได้รับมอบหมายให้แสดง เช่น บทบาทของตัวพระเอก นางเอก บทบาทของตัวผู้ร้าย และตัวแสดงประกอบอื่น ๆ
2. หน้าที่ ซึ่งความหมายของหน้าที่ก็คือ การปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย หรืออีกนัยหนึ่งตามลักษณะงานที่กำหนดไว้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2531: 453) ให้ความหมายไว้ว่า “บทบาท” หมายถึง การทำหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทพ่อแม่ บทบาทครู หรือหน้าที่ซึ่งหมายถึง การปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมาย

สุพัตรา สุภาพ (2535: 30) กล่าวว่าบทบาทคือ การปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ของสถานภาพตำแหน่ง และงานหรือหน้าที่แต่ละคนตามบทบาท ซึ่งกำหนดขึ้นตามตำแหน่ง หรือฐานะของคนในสังคมแต่ละแห่ง และไม่อาจปฏิบัติได้เพียงลำพังโดยไม่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นได้

สุชา จันทน์เอม (2539: 241) กล่าวว่าบทบาทคือ หน้าที่หรือความรับผิดชอบที่ถูกกำหนดขึ้นไว้ให้บุคคลในสถานภาพต่าง ๆ ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ ซึ่งบทบาทของบุคคลจะแตกต่างกันไปตามตำแหน่งที่บุคคลดำรงอยู่

สรารุช วลัยชุกฤษ (2543: 33) ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาทคือการปฏิบัติตามสถานภาพหรือตำแหน่งของบุคคล ซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังของบุคคลทั่วไป หรือตามข้อกำหนดขององค์กร

จากความหมายของบทบาทดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า บทบาทหมายถึง การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ (status) เมื่อคนเข้าดำรงตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง ตามการรับรู้ของตนเองและความคาดหวังจากบุคคลในสังคม ในบุคคลเดียวกันอาจมีได้หลายบทบาท เช่น บทบาทของผู้บังคับบัญชาและหรือบทบาทของผู้ใต้บังคับบัญชา ดังนั้น บทบาทและหน้าที่จึงมีความสัมพันธ์กัน

แนวคิดการปฏิบัติงานตามบทบาท

การที่บุคคลจะปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทได้ดีเพียงใด ย่อมมีความเกี่ยวข้องกับลักษณะของบทบาทที่เกิดขึ้น ซึ่ง อัลฟอร์ด ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการแสดงบทบาทของบุคคลว่าขึ้นอยู่กับปัจจัย 4 ประการ ดังนี้

1. ความคาดหวังในบทบาท (role expectation) เป็นบทบาทตามความคาดหวังของผู้อื่น หรือเป็นบทบาทที่สถาบัน องค์กร หรือกลุ่มสังคมคาดหวังให้บุคคลปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ที่บุคคลนั้นครองตำแหน่ง

2. การรับรู้บทบาท (role conception) เป็นการรับรู้ในบทบาทของตนว่าควรจะมีบทบาทของตนเองได้ตามการรับรู้ (perceived role) ซึ่งเกี่ยวข้องกับสัมพันธภาพกับความต้องการของบุคคลนั่นเอง ทั้งนี้ การรับรู้ในบทบาทและความต้องการของบุคคลนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล ตลอดจนเป้าหมายในชีวิตและค่านิยมของบุคคลที่สวมบทบาทนั้น

3. การยอมรับบทบาทของบุคคล (role acceptance) ซึ่งเกิดขึ้นได้เมื่อมีความสอดคล้องกันของบทบาทตามความคาดหวังของสังคม และบทบาทหน้าที่ที่ตนเองรับรู้อยู่ การยอมรับบทบาทนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเข้าใจในบทบาท และการสื่อสารระหว่างสังคมและบุคคลนั้น ทั้งนี้เพราะว่าบุคคลไม่ได้ยินยอมรับบทบาททุกบทบาทเสมอไป แม้ว่าจะได้รับการคัดเลือก หรือถูกแรงผลักดันจากสังคมให้รับตำแหน่ง และมีบทบาทหน้าที่ปฏิบัติก็ตาม เพราะถ้าหากว่าบทบาทที่ได้รับนั้นทำให้รับผลเสียหาย หรือเสียผลประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าขัดแย้งกับความต้องการ หรือค่านิยมของบุคคลนั้น ผู้ครองตำแหน่งนั้นอยู่ก็พยายามหลีกเลี่ยงบทบาทนั้น ไม่ยอมรับบทบาทนั้น ๆ

4. การปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของบุคคล (role performance) เป็นบทบาทที่เข้าของสถานภาพแสดงจริง (actual role) ซึ่งอาจจะเป็นการแสดงบทบาทตามที่สังคมคาดหวัง หรือเป็นการแสดงบทบาทตามการรับรู้ และตามความคาดหวังของตนเอง การที่บุคคลจะปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ได้ดีเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับระดับการยอมรับบทบาทนั้น ๆ ของบุคคลที่ครองตำแหน่งอยู่ ซึ่งเนื่องมาจากความสอดคล้องกันของบทบาทตามความคาดหวังของ สังคม และการรับรู้บทบาทของตนเอง

ชม ภูมิภาค (2516: 13) กล่าวว่าบุคคลแต่ละคนมีความสามารถในการปฏิบัติงานแตกต่างกัน ทั้งสติปัญญา สมรรถภาพทางร่างกายที่บุคคลได้รับการถ่ายทอดทางพันธุกรรมจากยีนในโครโมโซม และด้านสิ่งแวดล้อมจากการอบรมเลี้ยงดูที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้น พฤติกรรมการทำงานจึงแตกต่างกันไป และทำให้ประสบผลสำเร็จแตกต่างกัน

ทัศนา บุญทอง (2525: 95) ได้ให้แนวคิดในเรื่องของมโนทัศน์ของทฤษฎีบทบาทว่า บทบาทหน้าที่ตามตำแหน่งใดตำแหน่งนั้น ได้ถูกคาดหวังจากสังคมรอบด้าน เช่น จากผู้ที่อยู่ในตำแหน่งอื่น ๆ รอบตัว (ผู้ร่วมงาน) รวมทั้งตัวเราเองด้วย สิ่งเหล่านี้จากกระบวนการซึ่งเรียกว่า “กระบวนการสังคม” (socialization) ถ้าความคาดหวังจากทุกฝ่ายไม่ตรงกัน และผู้ดำรงบทบาทไม่สามารถปรับตัวให้มีความพอดี ก็จะทำให้เกิดปัญหาต่อความขัดแย้งในบทบาท หรือความล้มเหลวในบทบาทได้ และผลที่ตามมา ก็คือความล้มเหลวของงาน ดังนั้น การแสดงบทบาทของบุคคลตามตำแหน่งหน้าที่จะเป็นไปได้อย่างถูกต้อง เหมาะสมเพียงใด ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง และที่สำคัญ ได้แก่

1. ความเข้าใจในบทบาทที่ตนแสดง หรือต้องปฏิบัติ
2. ประสบการณ์ของผู้ที่ต้องแสดงบทบาท
3. บุคลิกภาพของผู้แสดงบทบาทนั้น

เทพนม เมืองแมน และสวิง สุวรรณ (2529: 71) กล่าวว่า พฤติกรรมบทบาท (role behavior) เป็นการตอบสนองหน้าที่งานต่อบทบาท หรือภาวะการณ์ของงาน และมีอิทธิพลต่อความหมายของผู้กำหนดบทบาท พฤติกรรมบทบาทที่บุคคลกระทำจริง อาจจะไม่สอดคล้องกับความคาดหวังของบุคคลนั้น และของผู้กำหนดบทบาท หรือองค์ประกอบอื่น ๆ กระบวนการของอิทธิพลต่าง ๆ ที่มีบทบาทหรือพฤติกรรมในการทำงาน

ฮาร์ดี และคอนเวย์ (Hardy and Conway 1988 อ้างจาก พรเจริญ บัวพุ่ม 2543: 13) ได้กล่าวว่า การปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาท เป็นพฤติกรรมหรือการกระทำที่สอดคล้องกับตำแหน่งที่ได้รับ การปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทจะไม่อาจดำเนินไปด้วยดี เมื่อบุคคลผู้ดำรงบทบาท ประสบกับภาวะของความเครียดในบทบาท มีความรู้สึกถูกกดดัน คับข้องใจ มีความยากลำบากในการดำรงบทบาทใดบทบาทหนึ่ง อันเกิดจากความคาดหวังในบทบาท กับความสามารถในการแสดงออกตามบทบาท ไม่สอดคล้องกัน และความรู้สึกยากลำบากในการดำรงบทบาท จะถูกขจัดให้หมดไปด้วยการพิจารณาเกี่ยวกับการกำหนดบทบาทหน้าที่ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาท และความเข้าใจบทบาทร่วมกันของผู้ดำรงบทบาทและผู้เกี่ยวข้อง เขาได้เห็นถึงความสำคัญของการรับรู้บทบาท กับความสามารถในบทบาทว่ามีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาท ที่จะดำเนินได้ดีเพียงใด สมรรถนะหรือความสามารถที่เป็นสิ่งที่จะช่วยให้นบุคคลสามารถกระทำบทบาท ตามที่ได้รับการคาดหวังได้ ความสามารถในบทบาทมีแนวคิดสำคัญ ดังนี้

1. ความสามารถจะเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการทางสังคม
2. ความสามารถเป็นสิ่งที่จำเป็นในการกระทำบทบาท
3. ความสามารถทำให้เกิดความก้าวหน้าของบุคคลและสังคม

ซึ่งทักษะพื้นฐานในการแสดงความสามารถในการทำงานส่วนหนึ่งมาจากความรู้ ค่านิยม ประสบการณ์ และแรงจูงใจของบุคคล นั่นคือ การที่บุคคลจะสามารถผสมผสานการปฏิบัติตามบทบาทได้ดีเพียงใด สิ่งสำคัญคือ การรับรู้บทบาท และความสามารถของบุคคลในการผสมผสานการปฏิบัติบทบาทตามบทบาทที่รับรู้

4. แนวคิดเรื่องการพัฒนา

การพัฒนา (development) นั้นมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับทุกๆ คน อีกทั้งมีบทบาทที่สำคัญมากในทุกๆ ประเทศ ไม่ว่าจะเป็นประเทศขนาดเล็ก ขนาดใหญ่เป็นชาติที่มีความอ่อนแอทางเศรษฐกิจและการเมืองหรือประเทศมหาอำนาจก็ตาม การพัฒนามีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะประเทศที่ด้อยพัฒนาแล้ว การพัฒนาจะเป็นบทบาทสำคัญยิ่งในการแก้ไขปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจ (economic crisis) เช่น ภาวะเงินเฟ้อ (inflation) การถดถอยทางเศรษฐกิจ (economic recession) และการว่างงาน (unemployment) การพัฒนา เป็นคำที่ใช้กันกว้างขวาง และโดยทั่วไปทำให้ความหมายแตกต่างกันออกไป แล้วแต่ผู้ใช้จะให้ความหมาย การพัฒนาเน้นไปในเรื่องใดบ้าง จากความหมายต่างๆ ที่นักวิชาการหลายท่านให้ความหมายนั้น สรุปแล้วจะครอบคลุมและมุ่งไปยัง เศรษฐกิจ (economics) , สังคม (sociology) , มานุษยวิทยา (humanity) , การวางแผน (planning) (สภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ 2507: 5)

ความหมายของการพัฒนา แฟร์ (Freire) กล่าวถึงการพัฒนาว่าเป็นการมีเป้าหมายที่ถูกต้อง ซึ่งมีความสำคัญมาก และเป็นสิ่งจำเป็นจนอาจกล่าวได้ว่าเป็นหนทางเพิ่มขึ้นที่มีค่า ริกส์ (Riggs) ให้ความเห็นของการพัฒนา (development) ว่าเป็นการเจริญขึ้นของระดับองค์กรทางสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเป็นการทำลายรูปแบบของโครงสร้างทางสังคมแบบเก่า และการเปลี่ยนแปลงจะเริ่มจากการจัดระบบในส่วนบนขององค์กรแล้วแผ่ขยายซึมลงสู่ส่วนล่าง และดำเนินเรื่อยไปจนครอบคลุมองค์กรอย่างกลมกลืน สตรีเต็น (Streeten) ให้ความเห็นว่า การพัฒนาได้แก่ การมีความก้าวหน้า (progress) ในมิติต่างๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน คือ 1. ผลผลิต (output) และรายได้ (income) 2. สภาพของการผลิต (conditions of production) 3. ระดับความเป็นอยู่ (level of living) ซึ่งได้แก่ ภาวะโภชนา ที่อยู่อาศัย เป็นต้น 4. ทศนคติ (attitude) ต่อการทำงาน 5. สถาบันต่างๆ (institutions) และนโยบาย (policy) (สภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ 2507: 7)

การ์เซีย (Garcia) กล่าวถึงการพัฒนาในแง่ของการพัฒนาสังคมว่าเป็นกระบวนการที่เป็นองค์ประกอบทางเศรษฐกิจ และไม่ใช้เศรษฐกิจที่มีการกระทำอย่างต่อเนื่อง และมีการเปลี่ยนแปลงหลายๆ ด้าน ทั้งในด้านปริมาณ (quantity) และคุณภาพ (quality) มิสรา (Misra) ให้ความหมายการพัฒนาว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มนุษย์ต้องการทำให้ดีขึ้นตามความคิดของตน กระบวนการนั้นจะไม่ใช้สภาวะการณ์ใดสภาวะการณ์หนึ่ง กระบวนการจะอ้างอิงถึงค่านิยมต่างๆ เป็นพื้นฐาน และค่านิยมต่างๆ นั้น ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนา ดังนั้น การพัฒนาในความหมายของ มิสรา จึงสรุปได้ว่าเป็นความคิดของมนุษย์ มนุษย์เป็นผู้เลือกแนวทางพัฒนาด้วยตัวเอง และเป็นกระบวนการที่ใช้ระยะเวลาจากช่วงหนึ่ง ไปหาอีกช่วงหนึ่งในการเปลี่ยนแปลง

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ให้ความหมายว่า “การพัฒนา คือการเปลี่ยนแปลง ที่มีการกำหนดทิศทาง หรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า ซึ่งทิศทางที่กำหนดขึ้นจะต้องเป็น ของดีสำหรับกลุ่มหรือชุมชนที่สร้างขึ้น การพัฒนา หมายถึง การเจริญเติบโต (growth) เปลี่ยนแปลง (change) และก้าวหน้า (progress) อย่างมีระบบ ทั้งในรูปธรรม คือสิ่งที่เห็นเป็นรูปร่าง และนามธรรม คือสิ่งที่บังเกิด ผลทางใจหรือความรู้สึกนึกคิด ซึ่งสามารถวัดผลและประเมินค่าของความแตกต่าง หรือการเปลี่ยนแปลงนั้นได้ กรมพัฒนาชุมชน กล่าวถึงการพัฒนา หมายถึง การสร้างสรรค์ ความเจริญก้าวหน้า จนเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น (change for the better) อีกความหมายหนึ่งของการพัฒนา หมายถึง “การเคลื่อนย้ายจากความด้อยพัฒนาให้หลุดพ้นจากความยากจน ซึ่งจะแสวงหาและบรรลุถึง ได้อย่างแท้จริง โดยวิธีการวางแผนเพื่อการพัฒนา กล่าวคือ การพัฒนาเป็นการปรับปรุงเงื่อนไขที่ไม่พึงปรารถนาต่างๆ ในสังคม” และความหมายการพัฒนา ว่าคือรูปแบบหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งแนวการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้จะช่วยปรับปรุง โครงสร้างองค์กรทางสังคมดีขึ้น(สภาพพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ 2507: 8)

การพัฒนา (development) คือขบวนการพัฒนาซึ่งเป็นขั้นตอนของความก้าวหน้า ขบวนการที่เปลี่ยนแปลงจะเป็นความสำเร็จอย่างมีขั้นตอนที่ละเล็กทีละน้อย กล่าวถึง การพัฒนา คือ ขบวนการที่ต่อเนื่อง ซึ่งแสดงความสามารถของมนุษย์ในการควบคุมการดำรงชีพของเขาจากอดีตจนถึงปัจจุบันให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งเขาได้รวบรวมแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาว่าต้องมุ่งเน้นไปยัง

1. ความสามารถในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในอนาคต
2. ความสามารถของตัวบุคคลในการช่วยเหลือตนเอง
3. ความสามารถในการควบคุมตัวเขาเอง

การพัฒนาเศรษฐกิจ (economic development) หมายถึงการทำให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจในลักษณะที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างการผลิต โครงสร้างทางสังคม ค่านิยม ทัศนคติ การศึกษา ระบบการปกครอง และการใช้ทรัพยากรที่สอดคล้องและเหมาะสมกับความต้องการของประเทศ การพัฒนาเศรษฐกิจมิใช่เพียงแต่เป็นกระบวนการซึ่งทำให้เกิดการเพิ่มขึ้นของรายได้เท่านั้น แต่การกระจายรายได้จะต้องเป็นไปอย่างเสมอภาค นั่นคือ ประชากรส่วนใหญ่จะต้องได้รับประโยชน์จากรายได้ที่เพิ่มขึ้นอย่างเท่าเทียมกันด้วย (สภาพพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ 2507 : 9-10)

กล่าวโดยสรุป ขอบเขตของการพัฒนาเศรษฐกิจจะประกอบไปด้วย

1. การทำให้รายได้เฉลี่ยต่อบุคคลสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว
2. การทำให้มีการจ้างงานเพิ่มมากขึ้น
3. การทำให้ระบบเศรษฐกิจของประเทศขยายตัวอย่างมีประสิทธิภาพ
4. การพัฒนาให้แต่ละภาคมีความเจริญเท่าเทียมกัน
5. การกระจายความมั่งคั่งของระบบเศรษฐกิจให้เท่าเทียมกัน
6. การลดความไม่เท่าเทียมในการกระจายรายได้
7. การทำให้ระดับราคาสินค้าและบริการมีประสิทธิภาพ
8. การทำให้ดุลการชำระเงินมีประสิทธิภาพ

โดยทั่วไปเกณฑ์ที่ใช้วัดระดับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศใดประเทศหนึ่งว่าเป็นประเทศกำลังพัฒนาหรือพัฒนาแล้วนั้นมีอยู่ด้วยกัน 4 ประการ คือ (สภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ 2507 : 12)

รายได้ต่อบุคคล (per capita income) ประเทศที่มีผลผลิตสูงย่อมมีรายได้ประชาชาติ มาก และเป็นผลให้มีรายได้เฉลี่ยต่อบุคคลต่อปีสูงตามไปด้วย

1. การพัฒนาด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมในเกณฑ์สูง

1. โครงสร้างทางเศรษฐกิจเน้นด้านอุตสาหกรรมและมีความเจริญก้าวหน้าในอัตราสูง
2. การมีทุนขั้นพื้นฐานในการพัฒนาประเทศอย่างเพียงพอ ได้แก่ การคมนาคม การสื่อสาร การชลประทาน การศึกษา การไฟฟ้า การพลังงาน ฯลฯ
3. ปัจจัยการผลิตมีประสิทธิภาพสูง ได้แก่ มีแรงงาน ทุน และการประกอบการผลิตที่ดี

2. มาตรฐานชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรอยู่ในเกณฑ์ดี

1. มีการพัฒนาอาชีพและรายได้มาก
2. มีสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันแก่ประชาชนอย่างทั่วถึง
3. การจัดรัฐสวัสดิการแก่ประชาชนกระจายอย่างกว้างขวาง
4. ความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองกับชนบทไม่เห็นชัดเจน

3. คุณภาพของประชากรด้านการศึกษาและสาธารณสุข

1. มีระดับการศึกษาสูง
2. มีสุขภาพอนามัยดี
3. มีระเบียบวินัย ขยัน ประหยัด

อย่างไรก็ตาม หากเราอาศัยรายได้ที่แท้จริงเฉลี่ยต่อบุคคลเป็นเกณฑ์ในการแบ่งกลุ่มระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศต่างๆในโลกจะแบ่งเป็นกลุ่มต่างๆได้ดังนี้ (สภาพพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ 2507: 14)

1. **ประเทศที่พัฒนาในระดับสูง (high-income countries)** เป็นกลุ่มประเทศที่มีรายได้ที่แท้จริงต่อบุคคลสูง (real income per capita) ได้แก่ ประเทศแคนาดา สหรัฐอเมริกา อังกฤษ เป็นต้น ซึ่งจะมีรายได้เฉลี่ยต่อบุคคลมากกว่า 8,356 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกาต่อปี
2. **ประเทศที่พัฒนาในระดับปานกลาง (intermediately developed countries)** ซึ่งแบ่งออกเป็น
  1. **upper-middle income countries** เป็นกลุ่มประเทศที่มีรายได้ที่แท้จริงต่อบุคคลอยู่ในระดับปานกลาง (บน) โดยมีรายได้เฉลี่ยต่อบุคคลอยู่ระหว่าง 2,696-8,355 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกาต่อปี
  2. **lower-middle income countries** เป็นกลุ่มประเทศที่มีรายได้ที่แท้จริงต่อบุคคลอยู่ในระดับปานกลาง (ล่าง) โดยมีรายได้เฉลี่ยต่อบุคคลอยู่ระหว่าง 676-2,695 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกาต่อปี
3. **ประเทศที่พัฒนาในระดับต่ำ (low-income countries)** เป็นกลุ่มประเทศที่มีรายได้ที่แท้จริงต่อบุคคลอยู่ในระดับต่ำ โดยมีรายได้เฉลี่ยต่อบุคคลน้อยกว่า 675 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกาต่อปี ประเทศในกลุ่มนี้ ได้แก่ ประเทศที่อยู่ในทวีปแอฟริกา ประเทศที่อยู่ในแถบอินโดจีน เป็นต้น

ความสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ ประเทศด้อยพัฒนาเป็นประเทศที่มีความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องมีการปรับปรุงสภาพเศรษฐกิจและสังคมให้มีความเจริญทัดเทียมกับประเทศที่มีการพัฒนาระดับสูงหรือประเทศที่พัฒนาแล้วซึ่งจะทำให้เกิดประโยชน์ต่างๆพอสรุปได้ดังนี้ (สภาพพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ 2507: 15)

1. ช่วยยกระดับมาตรฐานการครองชีพให้สูงขึ้น โดยปกติประเทศด้อยพัฒนาจะมีรายได้ที่แท้จริงต่อบุคคลต่ำ มีอัตราเพิ่มของผลผลิตและรายได้ประชาชาติในอัตราต่ำ ขณะที่ประเทศที่พัฒนาแล้วจะมีอัตราการเพิ่มสูง ดังนั้นหากไม่มีการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศด้อยพัฒนาจะทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศด้อยพัฒนากับประเทศที่พัฒนาแล้วมากขึ้น ขณะเดียวกัน ในประเทศด้อยพัฒนาเองก็มีปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจระหว่างคนรวยกับคนจน หากไม่มีการแก้ปัญหาเหล่านี้จะทำให้ประชาชนในประเทศขาดความสามัคคี ดังนั้นประเทศด้อยพัฒนา จึงพยายามพัฒนาเศรษฐกิจให้ประชาชนของประเทศมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น ทั้งนี้ เพราะมีความเชื่อว่าเมื่อฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศ (ประชาชน) ดีขึ้นแล้ว มาตรฐานการดำรงชีพของประชาชนก็จะสูงขึ้นด้วย นอกจากนี้ ยังช่วยลดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ในสังคมอีกด้วย
2. ทำให้ประเทศสามารถช่วยเหลือตนเองได้ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจนอกจากจะมีผลทำให้ฐานะของประชาชนในประเทศดีขึ้นแล้ว ยังส่งผลให้ความมั่นคงของฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศดีขึ้นด้วย ทำให้ประเทศชาติมีเงินทุนในการทำนุบำรุงประเทศ ทั้งในด้านการศึกษา สาธารณูปโภค และการป้องกันประเทศ ซึ่งทำให้ประเทศมีเสถียรภาพทางการเมือง และเศรษฐกิจ

ตามปกติประเทศพัฒนามีบทบาทในการช่วยเหลือทางการค้ากับประเทศด้อยพัฒนา ในการพัฒนาประเทศ ทั้งในด้านเงินทุน เทคโนโลยี และผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ เพื่อให้ประเทศด้อยพัฒนามีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคม และสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ในอนาคต หากประสบความสำเร็จจะทำให้ประเทศมีรายได้ที่แท้จริงต่อหัวของประชาชนสูงขึ้น เมื่อรายได้ของประชาชนสูงขึ้นย่อมมีความต้องการสินค้าอุปโภคบริโภคมากขึ้นทั้งใน ประเทศและต่างประเทศ ทำให้การค้าของโลกขยายตัว โดยเฉพาะประเทศที่พัฒนาแล้วจะสามารถขายสินค้าได้เพิ่มขึ้น ซึ่งเกิดผลดีต่อเศรษฐกิจโลก

5. ความเป็นมาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง ดังเช่น ล้านช้าง กับอาณาจักรลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา มีลักษณะเป็นภูเขาสูง เป็นชายขอบด้านตะวันตก เพื่อหลีกเลี่ยงข้ออ้างของฝรั่งเศสที่ได้ยึดครองดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงในการยึดครองดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง โดยอาศัยเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ สังคม และวัฒนธรรม ของกลุ่มคนสองฝั่งโขง ในฐานะคนลาวร่วมกันมา ผู้ปกครองจากส่วนกลางจึงสถาปนาความแตกต่างของคนและพื้นที่ในดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง ที่สำคัญ ได้แก่ (ธโรธร ผู้ทองคำ 2545 : 3)

ในด้านการเมืองการปกครองได้รวมเป็นมณฑลเทศาภิบาล ที่ประกอบด้วย มณฑลลาวกลาง มีการบังคับบัญชาอยู่ที่เมืองนครราชสีมา ประกอบด้วย เมืองนครราชสีมา ชัยภูมิ และบุรีรัมย์ มณฑลลาวทวน ประกอบด้วยอุบลราชธานี นครจำปาศักดิ์ ศรีสะเกษ สุรินทร์ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม และกาฬสินธุ์ และมณฑลลาวพวน ในหัวเมืองฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง แต่เมื่อสูญเสียหัวเมืองไปได้ย้ายเมืองเป็นศูนย์กลางการปกครอง มาอยู่ที่หนองคาย และอุดรธานี ในที่สุด ปกครองหกเมืองอันประกอบด้วย อุดรธานี สกลนคร หนองคาย ขอนแก่น นครพนม และเลย เรียกชื่อเป็นมณฑลลาวทวน ต่อมาจึงเรียกชื่อตามทิศและตามพื้นที่ให้เป็นระเบียบเดียวกัน คือ มณฑลลาวกลางเรียกว่ามณฑลนครราชสีมา มณฑลลาวพวนเรียกมณฑลอุดร มณฑลลาวทวนเรียกมณฑลอิสาน ต่อมารัชกาลที่หกได้ทรงประกาศยุบรวมมณฑลอุดร และให้ทุกมณฑลขึ้นตรงต่อมณฑลนครราชสีมา

การสถาปนาอีสานหรืออีสานแทนการเรียกชื่อเดิมที่ใช้คำว่า ลาว ในรูปแบบเดิมโดยนัยหนึ่ง จึงเป็นการลดอิทธิพลของความเป็นลาว อันเป็นเงื่อนไขและปัจจัยสำคัญในการอ้างความชอบธรรมของฝรั่งเศสในการครอบครองดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง แต่ในอีกด้านหนึ่ง แสดงให้เห็นถึงบทบาทของผู้ปกครองที่กรุงเทพฯ โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงเทพฯเป็นสำคัญ อันนำไปสู่การสร้างสำนึกของความเป็นคนไทย แต่ก็ประสบปัญหาจากการต่อต้านจากกลุ่มผู้สูญเสียผลประโยชน์จากกลุ่มที่เรียกว่ากบฏผู้มีบุญหรือกบฏผีบุญในการต่อต้านอำนาจรัฐจากส่วนกลางซึ่งมีสาเหตุจาก

ทางด้านการเมืองจากการคุกคามของฝรั่งเศสในสนธิสัญญาฝรั่งเศส ในพ.ศ.2436 ทำให้ประเทศไทยต้องสูญเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงจนต้องถอยร่นมาอยู่ดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง รวมถึงละทิ้งพระตะบองและเสียมราฐ และต้องถอยห่างจากแม่น้ำโขงเป็นระยะทาง 25 กิโลเมตร อันนำไปสู่ขบวนการก่อตัวมณฑลอิสานว่าเจ้านายเก่าจะสิ้นบุญ ผู้มีบุญจากมาด้านทิศตะวันออก ศาสนา

จะสูญเสียและบัดนี้ฝรั่งเข้าไปเต็มกรุงเทพฯหมดสิ้น ในอีกด้านหนึ่งก็คือการขยายขอบวงอำนาจ จากส่วนกลางให้ครอบคลุมทั้งประเทศ เป็นผลทำให้ผู้ปกครองพื้นเมืองสูญเสียอำนาจและ ผลประโยชน์จากการปฏิรูปการปกครองจากการเก็บภาษีเข้าส่วนกลาง ทำให้ผู้ปกครองพื้นเมือง บางส่วนได้ให้การสนับสนุนผู้มีบุญในการต่อต้านอำนาจจากส่วนกลาง

ด้านเศรษฐกิจ ประชาชนส่วนใหญ่มีความเป็นอยู่อย่างยากจนแร้นแค้น อันเป็นผล จากสภาพภูมิประเทศที่ไม่เอื้ออำนวย โดยเฉพาะความล้มเหลวทางด้านเกษตรกรรม การเก็บภาษี จากรัฐที่เพิ่มขึ้น การกดขี่ข่มเหงจากกฎหมายและการ โกงส่วย จนทำให้ผู้เสียภาษีในรูปของ ทรัพย์สินยังคงต้องเสียถูกเกณฑ์แรงงานด้วย รวมถึงการ โกงการซื้อขาย โศกระบือของกรมการ เมือง

ด้านสังคมที่ประชาชนส่วนใหญ่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา อันนำมาซึ่งความ เชื่อในพระศรีอาริย์ หรือผู้มีบุญ ที่จะมาจัดปัดเป่าความแร้นแค้นและทุกข์ยาก จนกระทั่งเมื่อมี การค้นพบลายแทงคังที่กล่าวว่า "...เมื่อถึงเดือน 3 เพ็ญ จะเกิดเภทภัยใหญ่หลวงเงินทองทั้งปวงจะ กลายเป็นกรวดทรายไปหมด ก่อนกรวดในหินและจะกลับเป็นเงินทอง หมูจะกลายเป็นยักษ์กินคน แล้วท้าวธรรมิกราชผู้มีบุญจะมาเป็นใหญ่ในโลกนี้อยากพ้นภัยก็ให้ลอก หรือบอกลายแทงให้รู้ต่อ ๆ ไป ใครอยากจะมีมั่งมีก็ให้เก็บกรวดหินแลงรวบรวมไว้ให้ท้าวธรรมิกราชชุบเป็นเงินทอง ถ้ากลัวตาย ก็ให้ฆ่าหมูเสีย..." รัฐส่วนกลางได้แก้ไขปัญหาโดยรัชกาลที่ห้าให้แก้ไขระเบียบการจัดทำตัวพิมพ์ รูปพรรณและส่งผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตรไทยไปพัฒนา นำคณะสงฆ์เข้าไปมีบทบาทด้าน การศึกษาสร้างสำนึกในสังคมและวัฒนธรรมจากส่วนกลาง เป็นการอบรมกล่อมเกลாதองการเมือง ของพลเมืองที่มีต่อรัฐไทยสมัยใหม่ อันเท่ากับเป็นการสร้างค่านิยมใหม่เกิดขึ้น สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา จึงนับเป็นกลไกสำคัญของรัฐในการสร้างสำนึกความเป็นพลเมืองไทย

กล่าวอีกนัยหนึ่ง ลักษณะการปกครองของรัฐไทยต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประการแรก การให้ความสำคัญกับการปกครองในลักษณะของการควบคุมมากกว่าการบริการ ประการที่สองการเชื่อมโยงสถาบันทางสังคมเข้าสู่การเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติและใช้สถาบัน ทางสังคมเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด หรือกล่อมเกลாதองการเมืองการปกครอง ประการที่ สามการพัฒนาในภูมิภาคกระทำอยู่ในขอบเขตจำกัด トラบเท่าที่ปัญหาไม่ขยายขอบเขตจนเป็นภัย ต่อความมั่นคงหรือเป็นอุปสรรคต่อการปกครอง กล่าวอีกนัยหนึ่ง การพัฒนาอีสานจึงเป็นส่วน ขยายของกระบวนการสร้างรัฐชาติที่มีกรุงเทพฯเป็นศูนย์กลาง

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แม้คนอีสานจะไม่มีความสัมพันธ์โดยตรงต่อเหตุการณ์ แต่การเกิดคณะผู้บ้านผู้เมือง หรือกบฏวระเดช ในเดือนตุลาคม พ.ศ.2476 ก็มีอาจปฏิเสธบทบาทของทหารตามหัวเมือง ที่มีการใช้กำลังในการต่อต้านคณะราษฎรเพราะหนึ่งในทหารหัวเมืองที่ต่อต้านมาจากจังหวัดนครราชสีมา ในอีกด้านหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ได้เปิดโอกาสให้กับตัวแทนของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้เข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง นักการเมืองเหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นเชื้อสายเจ้าเมืองก่อนการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ส่วนหนึ่ง มีพื้นฐานมาจากครอบครัวชาวนา ส่วนหนึ่งเป็นชนชั้นปัญญาชนที่ผ่านการศึกษามากจากมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีสานเด่นชัดมีความเป็นประชาธิปไตยสูง ที่มีบทบาทโดดเด่นได้แก่ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) หลวงวรนิติปรีชา และนายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร) ชุนวิสิทธิ์ ฐครุณเวทย์ (หนองคาย) นายผล แสนสระดี (ขอนแก่น) สะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งทางด้านวัฒนธรรมระหว่างกรุงเทพฯและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้ปกครองมองว่าเป็นคนหัวแข็ง อวดดี และทะนงตัว ยังคงมีความหวาดระแวงต่อประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ ความเป็นมา สังคม วัฒนธรรม ที่แตกต่างกันกับส่วนกลาง และมีความใกล้ชิดกับรัฐอื่นมากกว่า ผู้ปกครองไทยสายอนุรักษนิยม จะใช้ความรุนแรงในการปราบปรามประชาชน นักการเมือง หรือกลุ่มที่รัฐคิดว่าเป็นภัยเสมอ ขบวนการนักการเมืองอีสานที่แฝงไว้ด้วยความคิดอุดมคติ หรืออุดมการณ์ ในการยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของคนอีสาน แต่เป็นภัยอุปสรรคต่อผู้ปกครองจากส่วนกลาง แม้ในการต่อสู้ด้วยวิถีทางของระบอบประชาธิปไตย (ธโรธร ด้ทองคำ 2545 : 9,15)

ในช่วงก่อน พ.ศ. 2500 พบว่ามีตัวเลขที่น่าสนใจเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายแรงงานชาวอีสานเข้าสู่กรุงเทพฯ เพื่อหางานทำ ตั้งแต่เดือนกันยายนจนถึงพฤศจิกายน พ.ศ. 2499 มีแรงงานชาย 2,031 คน หญิง 18 คน สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมการออกหางานทำนอกหมู่บ้านของชาวตะวันออกเฉียงเหนือจะเป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง ส่วนสาเหตุของการอพยพส่วนมากเนื่องมาจากการทำนาไม่ได้ผล เพราะเกิดภาวะฝนแล้ง หรือไม่ก็เกิดอุทกภัย ฯลฯ มีผลให้ราษฎรส่วนหนึ่งต้องอพยพออกจากชุมชนเพื่อหางานทำ ส่วนการแก้ปัญหาของรัฐบาลนั้นจะเป็นลักษณะช่วยเหลือเฉพาะหน้าเท่านั้น (สุวิทย์ ธีรศาสตร์ 2541 : 26-27)

ในช่วงก่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 หัวใจของการผลิตของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนืออยู่ที่ดิน น้ำ และป่า สามสิ่งนี้เป็นต้นกำเนิดปัจจัยสี่ ไม่ว่าจะเป็นอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค ในช่วงก่อน พ.ศ. 2504 หมู่บ้านอีสานส่วนใหญ่ใช้

ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลธรรมชาติ อาหารจากป่าไม่ว่าจะเป็นผักป่า เห็ด สัตว์ป่า ปลา และ สัตว์อื่น ๆ มีอย่างอุดมสมบูรณ์ การทำนาสวนใหญ่เป็นนาดำ ยกเว้นพื้นที่บุกเบิกใหม่ จะปลูกข้าว ไร่ พืชผักสวนครัวและฝ้ายคละกันไป ข้าวที่ปลูกส่วนใหญ่เป็นพันธุ์ข้าวเหนียวพื้นเมืองที่มีความ ต้านทานโรคได้ดี การแลกเปลี่ยนสินค้ามีอยู่บ้าง การซื้อขายมีอยู่น้อยเมื่อเทียบกับสมัยหลัง แรงผลักดันที่ทำให้ชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือต้องนำสินค้าไปขายก็เพื่อหาเงินเอาไปเสียภาษี รัชชูปการ ปีละ 4 บาท กับต้องหาเงินเอาไว้ซื้อเครื่องบวช (สุวิทย์ ธีรศาสตร์ 2541 : 209)

พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ ได้เขียนวิจารณ์ยกย่องชาวอีสานไว้ในหนังสือพงศาวดาร ความสำคัญว่า “...การสร้างบ้านแปงเมืองเป็นวัฒนธรรมอีสานแท้ วัฒนธรรมซึ่งเป็นมรดกตกทอดมาจากพ่อขุนบรมเป็นวัฒนธรรมขยาดัว ไม่เกาะกินกันอยู่แห่งเดียว เขาพยายามแยกออก และแตกกิ่งก้านสาขาใหญ่ออกไป เมื่อเห็นทางจะสร้างจะแปงได้ที่ไหน เขาก็แยกกันออกไปสร้าง ไปทำความเจริญของกรมราชอาณาจักอีสาน ได้มีขึ้นด้วยวัฒนธรรมของพ่อขุนบรมนี้เอง ช่วงเวลา 120 ปี วัฒนธรรมอีสานสร้างบ้านแปงเมืองได้ผลสำเร็จอย่างงดงามมีเมืองใหม่เกิดขึ้นกว่า 70 เมือง มาปัจจุบันนี้ บางเมืองก็ร้างไป บางเมืองทรุดโทรมเหลือแต่หมู่บ้านเล็ก ๆ หลายเมืองถูกฉกชิง เชือดเฉือนเอาไป แต่ก็มีอีกหลายสิบเมืองที่เจริญรุ่งเรืองเป็นจังหวัด เป็นอำเภอสำคัญของเราอยู่เท่า ทุกวันนี้ ทุกเมืองมีนามไพเราะชาวอีสานมีการศึกษาดี และมีวัฒนธรรมสูง หายากใน ราชอาณาจักรภาคอื่นจะมีชื่อบ้านเมืองไพเราะเหมือนอีสาน...” การปกครองไทยลาวที่ถือปฏิบัติ สืบต่อกันมาช้านานตามประวัติกล่าวว่า เจ้ารสสี (ถาผี) สองพี่น้องได้ตั้งสอนไว้กับพระยาสัมมิตรราชว่า เป็นพระยาเสวยราชบ้านเมืองนั้น ต้องปฏิบัติตามฮีตสิบสองคองสิบสี่อย่าได้ขาด บ้านเมืองจึงจะ จำริญรุ่งเรืองอยู่เย็นเป็นสุข (นิวัฒน์ พ.ศรีสุวรรณนันท 2540 : 304-310)

คนไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีวัฒนธรรมการเมืองการปกครองที่แนบแน่น แน่นแฟ้น ซึ่งถือปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างยาวนาน เกิดความเจริญรุ่งเรืองและขยายอาณาเขตดังกล่าวที่ว่าสร้างบ้านแปงเมือง จะเห็นได้ว่าปัจจุบันภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่มากที่สุดกว่า ภาคอื่น ๆ ในประเทศไทย ซึ่งธรรมเนียมการปกครองนั้นเรียกว่า ฮีตสิบสองคองสิบสี่ แม้อันนี้ ขนชั้นปกครองจากกรุงเทพฯ จะมาเพิ่มเติมปรับเปลี่ยนเป็นฮีตสิบสองคองยี่สิบสี่ก็ตาม แม้ในปัจจุบันก็ยังพบเห็นว่าการยึดถือปฏิบัติสืบเนื่องต่อ ๆ กันมา เห็นได้ชัดเจนในเทศกาลต่าง ๆ ใน ที่นี้จึงขอนำเอารายละเอียดเกี่ยวกับฮีตสิบสองคองสิบสี่มาเพื่อทราบพอสังเขป ซึ่งจะทำให้เห็นถึง วัฒนธรรมความเป็นอยู่ของคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ชัดเจนขึ้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้

ฮิตสิบสองก็คือการทำบุญ 12 เดือนในรอบปี ดังต่อไปนี้

1. เดือนอ้ายหรือเดือนเจียง พระสงฆ์เจ้าทำพิธีเข้ากรรมปลงอาบัติให้บริสุทธิ์ ชาวบ้านพร้อมกันทำบุญเลี้ยงพระ เลี้ยงผีฟ้าผีดิน ผีปู่ย่า-ตายาย
2. เดือนยี่ นิมนต์พระสงฆ์สวดชัยมงคล ทำบุญสู่วัณษาข้าว หรือบุญคุณลานหาพิน ถ่านมาเตรียมไว้ใช้สอย
3. เดือนสามเพ็ง ทำบุญข้าวจี๋ ตอนเช้าปั้นข้าวเหนียวยัดใส่หน้าอ้อย ทาเกลือ ย่างไฟ ทาไข่แดง ใส่บาตรพระ ฟังธรรมเทศนา
4. เดือนสี่ หาดอกไม้มาไว้สักการบูชาพระสังฆเจ้า ทำบุญพระเวส ฟังเทศน์มหาชาติ เรื่องมหาเวสสันดรชาดก
5. เดือนห้า ทำบุญตรุษสงกรานต์ขึ้นปีใหม่ สรงน้ำพระพุทธรูป เก็บดอกไม้นบูชาพระ เป็นพิธีกรรม 3 วัน
6. เดือนหก โบราณนิยมทำบุญบวช ต่อมาเปลี่ยนเป็นทำบุญวิสาขบูชา บางปีก็ทำบุญ บั้งไฟขอฝน เรียกกันว่า “บุญเดือนหก”
7. เดือนเจ็ด ทำบุญบูชาเทวดาอารักษ์ เลี้ยงผีปู่ตาบ้าน ผิมหศักดิ์หลักเมือง
8. เดือนแปด ทำบุญเลี้ยงพระในวันพระสังฆเจ้าเข้าวัสสา (เข้าพรรษา) เอาขี้ผึ้งมา ตีเทียนเล่มใหญ่ถวายแก่พระสังฆเจ้าในพระอุโบสถ
9. เดือนเก้าแรม 14 ค่ำ ทำบุญข้าวประดับดินหรือข้าวผัดดิน เพื่ออุทิศกุศลให้แก่ญาติ มิตรที่ล่วงลับไปแล้ว
10. เดือนสิบขึ้น 15 ค่ำ ทำบุญข้าวสาก ถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์ด้วยการจับสลาก เป็นการอุทิศกุศลให้แก่ผู้ตายเช่นเดียวกับข้าวประดับดิน
11. เดือนสิบเอ็ดขึ้น 15 ค่ำ เป็นวันออกพรรษา ทำบุญจุดประทีป เรียกว่า “บุญขวงเฮือ”
12. เดือนสิบสอง ทำบุญกองกฐิน นำผ้ากฐินและเครื่องอัฐบริวารอื่น ๆ ที่จำเป็นไปถวาย สงฆ์

คองสิบสี่สำหรับประชาชนผู้ครองเรือน ลิกขาบทของฆราวาสที่ควรจะต้องปฏิบัติ มี 14 ข้อ

1. เมื่อพืชผลกล้าข้าวหมากไม้เป็นขวงเป็นหมากมาแล้ว ตนอย่างพึงกินก่อน ให้เอา ทำบุญให้ทานแก่ผู้มีศีลกินก่อน แล้วตนจึงกินเมื่อภายหลัง
2. อย่าโลภล่าช้าขิงตายาย อย่าจ่ายเงินแดงแบ่งเงินดั่ง และอย่ากล่าวคำหยาบช้ากล้า แข็งต่อกัน

3. ให้พร้อมกันทำต้าย (รั้วประตู) และกำแพงล้อมวัดวาอารามและบ้านเรือนแห่งตน แล้วปลูกหอบูชาเทวดาไว้ล้อมบ้านและเรือน
4. เมื่อจะขึ้นเรือน ให้ล้างดินเสียก่อนจึงขึ้น
5. เมื่อถึงวันศีล 7-8 คำ, 14-15 คำ ให้สมมาก่อนเส้าแม่ดินไฟ แม่บันไดและประตูที่ตนอาศัยอยู่ทุกคำเช้าวันคืน
6. เมื่อจะเข้าอนอนนั้น ให้เอาน้ำล้างดินเท้าก่อนแล้วจึงนอน
7. ถึงวันศีลให้เอาดอกไม้รูปเทียนสมมาฟัวแห่งตน และพ่อแม่ลุงตาของตน ถึงวันอุโบสถ พระสังฆเจ้าเข้าอุโบสถ ให้แต่งขันดอกไม้รูปเทียนไปประเคนสังฆเจ้า
8. ถึงวันศีลดับเพ็งมานั้น ให้นิมนต์พระสังฆเจ้ามาสวดมงคลเรือนแล้วให้ทำบุญใส่บาตรถวายทาน
9. เมื่อพระภิกษุมาบิณฑบาตนั้นอย่าให้คอย ถ้าเวลาใส่บาตรอย่าให้ถูกต้องบาตรภิกษุสามเณร เวลาใส่บาตรอย่าใส่รองเท้า กั้นร่ม เอาผ้าบังหัว อุ้มลูกหลาน ถือเครื่องศาดราวุธ
10. เมื่อพระภิกษุเข้าปริวาสกรรมชำระเนื้อตนนั้น ให้มีขันดอกไม้รูปเทียนและเครื่องอัญชะบริวารไปถวายทาน
11. เมื่อเห็นภิกษุสังฆเจ้าผ่านมา ให้นั่งลงยกมือไหว้ก่อนแล้ว จึงค่อยเจรจา
12. อย่าเหยียดขำเงาเจ้าภิกษุสามเณร ผู้มีศีลบริสุทธิ
13. อย่าเอาอาหารเศษที่ตนกินเหลือแล้วไปให้ทานแก่สังฆเจ้า และเอาไว้ให้พวกิน
14. อย่าเสพกามคุณในวันศีลเข้าพรรษา ออกพรรษาและมหาสงกรานต์

กล่าวโดยสรุป ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่ใหญ่ที่สุดและมีประชากรมากที่สุดของประเทศ เป็นภาคที่ดินมีคุณภาพต่ำมีปัญหาดินมากที่สุด มีปัญหาเรื่องน้ำมาก ความยากจนของคนอีสานมีสาเหตุสำคัญมาจากปัญหาเหล่านี้ ส่วนด้านภูมิหลังประวัติศาสตร์นั้น แต่เดิมก่อน พ.ศ. 2303 อีสานส่วนใหญ่อยู่ใต้การปกครองของอาณาจักรล้านช้าง ต่อมา พ.ศ. 2322 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและลาวทั้งหมดก็มาอยู่ใต้การปกครองของกรุงเทพฯ จน พ.ศ. 2436 ลาวฝั่งซ้ายทั้งหมดก็ตกอยู่ใต้การปกครองของฝรั่งเศส ใน พ.ศ. 2446 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือบางส่วนก็ตกอยู่ใต้การปกครองของฝรั่งเศส พรหมแดนบางส่วนมีการใช้สันปันน้ำเป็นเส้นแบ่งเขตแดนกับฝรั่งเศส ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาความไม่แน่นอนของเขตแดนสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้ การปฏิรูปการปกครองและด้านอื่น ๆ ในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 ทำให้หัวเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออยู่ใต้อำนาจของส่วนกลางอย่างเต็มที่มาจนทุกวันนี้ การปฏิรูปการศึกษา

และการคมนาคม ทำให้เกิดความกลมกลืนทางวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้นแม้ว่าจะมีการต่อต้านในรูปของ กบฏผู้มีบุญเป็นครั้งคราวก็ตาม

6. ประวัติจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เกิดเมื่อวันที่ 16 มิถุนายน 2451 ที่บ้านท่าโรงยา ตลาดพาหุรัด กรุงเทพมหานคร เป็นบุตรของพันตรี หลวงเรืองเดชอนันต์ (ทองดี ธนะรัชต์) กับนางจันทิพย์ ธนะรัชต์ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เริ่มการศึกษาชั้นต้นที่จังหวัดมุกดาหาร จากนั้นเข้ารับ การศึกษาต่อที่ โรงเรียน วัดมรรณพาราม และ โรงเรียนนายร้อยทหารบก จนสำเร็จการศึกษา เมื่อปี 2472 ได้รับยศ ร้อยตรีประจำการที่กองพันที่ 1 กรมทหารราบที่ 2 รักษาพระองค์ในปี พ.ศ. 2484 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เข้าร่วมรบในสงครามมหาเอเชียบูรพา ในขณะที่ดำรงตำแหน่งผู้บังคับ กองทัพบทหารราบที่ 33 ได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความกล้าหาญ วันที่ 1 เมษายน 2488 จึงได้เลื่อนยศเป็นพันเอก ตำแหน่งผู้ บังคับการกรมทหารราบที่ 13 และผู้บังคับการจังหวัดทหารบกลำปาง จนกระทั่งสงครามยุติลงปี พ.ศ. 2495 ได้เลื่อนยศเป็นพลเอก และในวันที่ 23 มิถุนายน 2497 ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้บัญชาการ ทหารบกและต่อมาได้รับพระราชทานยศเป็นจอมพล ทหารบก ทหารอากาศและทหารเรือ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2502 หลังจากการทำรัฐประหาร รัฐบาลของจอมพล ถนอม กิตติขจร เนื่องจากสถานการณ์ทางการเมืองภายในประเทศไม่เรียบร้อย ในช่วงที่บริหารประเทศ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้สร้างผลงานทั้งทางด้านการปรับปรุงการ บริหารและการพัฒนาประเทศไว้มากมาย ผลงานที่สำคัญ ๆ ได้แก่ การออก กฎหมายเลิกการเสพ และจำหน่ายฝิ่นโดยเด็ดขาด กฎหมายปราบปรามพวกนักเลง อันธพาล กฎหมายปรามการค้า ประเวณีและสิ่งที่สำคัญที่สุดคือการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยได้รับการสนับสนุน จากต่างประเทศ ทำการศึกษา ค้นคว้า วิจัย จนกระทั่งได้จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 - พ.ศ. 2509) ซึ่งแผนดังกล่าว เป็นแม่แบบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติฉบับต่อ ๆ มาจนถึงปัจจุบัน จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจนถึง แก่อสัญกรรม เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2506 ที่ โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า รวมอายุได้ 55 ปี และเป็น นายกรัฐมนตรีคนเดียวที่เสียชีวิตลงในขณะที่ดำรงตำแหน่งเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2506 ที่ โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า รวมอายุได้ 55 ปี และเป็นนายกรัฐมนตรีคนเดียวที่เสียชีวิตลงในขณะที่ ดำรงตำแหน่ง

เมื่อเกิดการปฏิวัติปี พ.ศ. 2475 จอมพล ป. พิบูลสงคราม อายุเพียง 35 ปีนับเป็นผู้นำ ผู้ก่อการฯ ที่อายุน้อยมาก บรรดานายทหารร่วมรุ่นคุมกำลัง ทหารอยู่หลายคนแต่มาถึง พ.ศ. 2500

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็อายุ 60 ปีแล้ว บรรดาเพื่อน ๆ ที่เคยเป็นกำลังช่วยกันมาก็ล้มหายตายจาก หรือแตกคอกันไปก็มีหลายคน ดร. ปรีดี พนมยงค์ ก็ไปอยู่ที่ต่างประเทศ ประกอบกับได้ผ่านสังเวียนการช่วงชิงอำนาจมาอย่างโศกโชน จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงคงเกิดความเบื่อหน่ายการเมืองอยู่อย่างมากเมื่อ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำรัฐประหาร จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงไม่ได้คิดต่อสู้แต่อย่างใด สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ บรรดาผู้นำผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นั้น เป็นนักเรียนนอกเป็นส่วนใหญ่มีประวัติการเรียนดีเด่น และไปรับเอาความคิดจากต่างประเทศมาไม่ใช่น้อย แต่บรรดาผู้นำของคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2500 เป็นพวกที่เรียนในเมืองไทยคือ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จอมพลถนอม กิตติขจร และ จอมพลประภาส จารุเสถียร ทั้ง 3 คน ก้าวขึ้นมาสู่อำนาจ โดยผ่านรบในสมรภูมิ จริง ๆ มาด้วยตนเอง จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และ จอมพลประภาส จารุเสถียร มีท่าทางของนักเลงอยู่ในตัวซึ่งไม่ใช่ลักษณะของจอมพล ป. พิบูลสงคราม(โกศล ริยะป่า 2546; 20)

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เกิดเมื่อวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2451 เมื่อ พ.ศ. 2500 จึงมีอายุเพียง 49 ปี อ่อนกว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถึง 11 ปี บรรดานายทหารรุ่นหลังจึงคงมองเห็นแล้วว่า จะสามารถฝากผีฝากไข้ กับ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้เพราะจะอยู่อีกนาน จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จบการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า เช่นเดียวกับ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ตามประวัติไม่ได้บ่งว่าเรียนสอบได้ที่ 1 เหมือนจนพล ป. พิบูลสงคราม แต่ว่าเป็นผู้ที่สุขภาพเรียบร้อย พุดน้อย แต่มีใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส และถ้อยทีถ้อยอาศัยกับเพื่อนฝูงดีมาก รักสวยงาม แต่งกายสะอาด หอมจืดด้วยเสื้อผ้าที่รีดเรียบอยู่เสมอ เป็นผู้ขยันแข็งในการเล่าเรียนมากผู้หนึ่ง จึงสำเร็จการศึกษาชั้นต้นมาในเกณฑ์ที่ค่อนข้างดีมาก คุณสมบัติอีกประการหนึ่งที่มีมาตั้งแต่ยังไม่เป็นนักเรียนร้อยก็คือ มีวาทีศิลป์และมักจะพาตัวให้รอดพ้นจากความเสียเปรียบได้บ่อย ๆ ในการคบกับเพื่อนนั้นเป็นคนที่ “องอาจ หัวหาญ กล้าได้กล้าเสีย รักและช่วยเพื่อน เสียสละไม่ใจแคบเห็นแก่ตัว มีสัตว์จริง รู้จักตอบแทนบุญคุณ และรู้จักให้อภัย เหล่านี้รวมกันเป็นเสน่ห์ ช่วยส่งเสริมบุคลิกลักษณะให้เป็นคนที่น่านิยมคบหา ความมี “ใจนักเลง” ทำให้มีมิตรสหายมากและใคร ๆ เกือบไม่หลง” จริงอยู่ข้อความข้างต้นอาจจะเป็นการยกย่อง แต่ก็คงมีเค้าเป็นจริงเป็นส่วนใหญ่เพราะแม้ภายหลังพฤติกรรมของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็สอดคล้องกับที่บรรยายไว้ข้างบน

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เรียนไม่ถึงกับยอดเยี่ยม และตระกูลนั้นก็ปานกลาง บิดาคือ พันตรีหลวงเรืองเดชอนันต์ (ทองดี ธนะรัชต์) การก้าวสู่อำนาจของจอมพลสฤษดิ์ จึงไม่ใช่เพราะครอบครัวหนุนเป็นเพราะเรียนเก่งยอดเยี่ยม แต่คงจะเป็นเพราะมีความสามารถในการบังคับบัญชาเพื่อนรักและเกรงใจและเป็นผู้มีระเบียบวินัยขยันขันแข็งในการทำงาน ในหนังสือที่ระลึก

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จัดทำโดยกองทัพบกหลังการถึงแก่อสัญกรรมของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นั้นได้สรุปลักษณะเด่นในความเป็นผู้นำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ว่ามีอยู่ 6 ประการคือ(โกศล ริยะปา 2546; 25)

1. ความจงรักภักดี คือความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์และราชบัลลังก์
2. ความกล้าหาญ ซึ่งแสดงในสงครามมหาเอเชียบูรพา และในการปราบจลาจลอีกหลายครั้ง
3. ความอดทน คือเข้มแข็ง บึกบึน ทนหอคอดทน
4. การตกลงใจเด็ดขาด ซึ่งได้แสดงออกมาหลายครั้งรวมทั้งในการทำรัฐประหาร การปราบกบฏ การปราบปรามผู้ลอบวางเพลิง การปราบอันธพาล การยกเลิกเสฟฟัน เป็นต้น
5. มีความคิดริเริ่มและความกระตือรือร้น คือไม่ใช่เด็ดขาดอย่างเดียว แต่มีความริเริ่มด้วย
6. การเลือกใช้คนถูก คือสามารถเลือกสรรผู้มีความรู้ความสามารถมาปฏิบัติงานให้เหมาะสมตามรู้ความสามารถของแต่ละคนและเคยกล่าวว่า การเลือกทั้งภายในโลกนี้ไม่มีอะไรยากเท่าเลือกคน สำหรับสิ่งของพัสดุเครื่องจักรกลเครื่องมือเครื่องใช้ ตลอดจนถึงเพชรนิลจินดาเรายังมีทางเลือกทางทดลองให้ลองแท้ได้แต่เรื่องเลือกคน

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นผู้นำทำการรัฐประหาร โค่นล้มรัฐบาลของจอมพล ป.พิบูลสงคราม เมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 เมื่อโค่นล้มได้ก็ยังไม่ได้เป็นนายกรัฐมนตรีเสียเอง เป็นการแสดงความบริสุทธิ์ใจว่าทำเพื่อประเทศชาติมิใช่ทำเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง คณะรัฐประหารได้ตั้ง นายพจน์ สารสิน ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีรักษาการ เพื่อจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปที่บริสุทธิ์ยุติธรรม(ชมสวัสดิ์ 2517 : 206)

กระทรวงมหาดไทยได้จัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2500 หลังจากเลือกตั้งสภาผู้แทนราษฎรได้เสนอชื่อท่านเป็นนายกรัฐมนตรี แต่ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ไม่ยอมรับเหตุเพราะว่าสุขภาพท่านไม่ดี จอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งเป็นคนที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ไว้วางใจและเป็นกำลังสำคัญของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มาตลอดตั้งแต่เข้าสู่ การเมืองหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา ก็ได้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2501

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เดินทางไป รักษาโรคม้ามที่สหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ 13 มกราคม 2501 การเจ็บป่วยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นั้น ท่านก็คงจะป่วยมาก มิฉะนั้นคงไม่ไปรักษาถึงประเทศอื่นอีกประการหนึ่ง จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีความฉลาดที่จะเลือกคนซื้อที่สุด คือ จอมพลถนอม กิตติขจร ให้คุมอำนาจทางการเมืองไว้ ซึ่งถ้าไว้ใจกันไม่ได้ยึดอำนาจไว้เสียเอง จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็จะลำบาก เพราะไม่ได้อยู่ในประเทศ

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ไปรักษาตัวที่สหรัฐอเมริกา และประเทศอังกฤษ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กลับเมืองไทยวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2501 และในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 ก็ได้เป็นหัวหน้าคณะปฏิวัติทำการยึดอำนาจอีกครั้งหนึ่ง โดย จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี ได้กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งในตอนกลางวันและตอนกลางคืน จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ทำการยึดอำนาจประกาศยุบสภาและยกเลิกรัฐธรรมนูญเสีย จอมพลถนอม กิตติขจร ก็ร่วมเป็นรองประธานคณะปฏิวัติด้วย

เมื่อยุบรัฐธรรมนูญแล้ว จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ได้ปกครองประเทศโดยอาศัยคำสั่งคณะปฏิวัติโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นผู้ลงนาม โดยออกเป็นประกาศคณะปฏิวัติรวม 5 ฉบับ ระหว่างวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 ถึงวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2502 เหตุที่หยุดใช้ประกาศคณะปฏิวัติตั้งแต่วันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2502 เพราะว่าคณะปฏิวัติได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรในวันนั้น ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรให้อำนาจเด็ดขาดแก่นายกรัฐมนตรีอย่างมาก กล่าวคือ มาตรา 17 ของธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรได้เขียนไว้ว่า

“...ในระหว่างที่ใช้รัฐธรรมนูญนี้ ในกรณีที่ท่านนายกรัฐมนตรีเห็นสมควรเพื่อประโยชน์ในการระงับหรือปราบปรามการกระทำอันเป็นการบ่อนทำลาย ก่อวุ่นหรือคุกคามความสงบที่เกิดขึ้นภายในหรือมาจากนอกราชอาณาจักร ให้นายกรัฐมนตรีโดยมติของคณะรัฐมนตรีมีอำนาจสั่งการหรือกระทำการใด ๆ ได้ และให้ถือว่าคำสั่งหรือการกระทำเช่นนั้น เป็นคำสั่งหรือการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมาย...”

และเมื่อวางคนและวางธรรมนูญการปกครองอาณาจักรเรียบร้อยแล้ว จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ตั้งจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อ 9 กุมภาพันธ์ 2502 โดยมีคณะรัฐมนตรีเพียง 14 นาย (ไม่นับตัวนายกรัฐมนตรี) ซึ่งเป็นคณะรัฐมนตรีที่มีแต่รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเท่านั้น ไม่มีรัฐมนตรีช่วยหรือรัฐมนตรีลอย ซึ่งแสดงถึงการมีอำนาจเด็ดขาดอย่างแท้จริงโดยไม่ต้องเอาใจใคร

นับจากรัฐประหารเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2490 มาจนถึงการขึ้นเป็นหัวหน้าคณะปฏิวัติเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 นับกินเวลา 12 ปี ในระหว่างนี้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ใช้วิธีการวางฐานอำนาจสำหรับการช่วงชิงอำนาจสูงสุดทางการเมืองมาเป็นของตน การทำงานเป็นขั้นตอนด้วยความระมัดระวังจึงไม่มีอะไรผิดพลาดและเมื่อขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีแล้ว ก็ไม่มีการกบฏเกิดขึ้นเลยจนกระทั่ง จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ถึงแก่อสัญกรรมเมื่อ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2506

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2502 หลังจากการทำรัฐประหารรัฐบาลของจอมพลถนอม กิตติขจรก่อนหน้านั้น เนื่องจากสถานการณ์ทางการเมืองภายในประเทศไม่เรียบร้อยจากการทุจริตการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อ พ.ศ. 2500 พรรคเสรีมนังคศิลาของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้เสียงข้างมากและถูกกล่าวหาว่าโกงการเลือกตั้ง โดยเฉพาะการใช้อิทธิพลที่เรียกโดยสุภาพในขณะนั้นว่า "ผู้กว้างขวาง" ได้เกิดการเดินขบวนคัดค้านขนาดใหญ่ไปตามถนนราชดำเนิน มีการลดธงครึ่งเสาที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้พยายามไกล่เกลี่ยและในที่สุดได้ทำรัฐประหารล้มรัฐบาลเมื่อเดือนกันยายน 2500 ขับไล่พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์และ จอมพล ป. พิบูลสงครามซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีออกนอกประเทศแล้วตั้งนายพจน์ สารสินและพลโทถนอม กิตติขจรเป็นนายกรัฐมนตรี ก่อนทำรัฐประหารอีกครั้งหนึ่งดังกล่าว

ในช่วงที่บริหารประเทศ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้สร้างผลงานทั้งทางด้าน การปรับปรุงการบริหารและการพัฒนาประเทศไว้มากมาย ผลงานที่สำคัญ ๆ ได้แก่ การออกกฎหมายเลิกการเสพและจำหน่ายฝิ่นโดยเด็ดขาด กฎหมายปราบปรามพวกนักเลง อันธพาล กฎหมายปราบการค้าประเวณี และสิ่งที่สำคัญที่สุดคือ การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยได้รับการสนับสนุนจากต่างประเทศ ทำการศึกษา ค้นคว้า วิจัย จนกระทั่งได้จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 - พ.ศ. 2509) ซึ่งแผนดังกล่าวเป็นแม่แบบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่อ ๆ มาจนถึงปัจจุบัน จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจนถึงแก่อสัญกรรมเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2506 ที่ โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า รวมอายุได้ 55 ปี และเป็นนายกรัฐมนตรีคนเดียวที่เสียชีวิตลงในขณะที่ดำรงตำแหน่ง

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรีอยู่จนถึงแก่อสัญกรรมเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2506 ระหว่างที่เป็นนายกรัฐมนตรีก็สามารถทำงานเสร็จสิ้นไป ที่สำคัญหลายประการรวมทั้งการตั้งมหาวิทยาลัยในต่างจังหวัด การปรับปรุงเส้นทางคมนาคมทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การให้เลิกสูบฝิ่น และเลิกการจำหน่ายฝิ่นอย่างถูกกฎหมาย แต่ปัญหาประการหนึ่งที่ตามมาเมื่อ

จอมพลสฤษดิ์ รัชชต์ถึงแก่อสัญกรรมก็คือ เกิดการกรณีพิพาทเกี่ยวกับมรดกของจอมพลสฤษดิ์ รัชชต์ ระหว่างทายาทคือ ท่านผู้หญิงวิจิตร รัชชต์ และบุตรชาย 2 คน ซึ่งเกิดจากภรรยาคนก่อน ทำให้เป็นที่เปิดเผยต่อสาธารณชนว่าท่านมีมรดกเป็นจำนวนถึง 2,874 ล้านบาท

7. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทักษ์ เถลิเมเตียรณ (2548) ทำการศึกษาเรื่องการเมืองในระบบพหุชนูปถัมภ์แบบเผด็จการของจอมพลสฤษดิ์ รัชชต์ ในการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยว่า การพัฒนาเศรษฐกิจส่วนใหญ่เป็นไปตามทัศนะที่เป็นอนุรักษ์นิยม ความปึกใจในเรื่องความสะอาด ความเรียบร้อย ความเป็นอารยประเทศ และความเป็นพ่อบ้านพ่อเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นไปในรูปของการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน (infra - structure) เป็นการทำให้ประเทศให้ทันสมัย (modernization) มากกว่าที่จะพัฒนาประเทศ (development)

นอกจากนี้ทักษ์ ยังได้เสนอถึงระบบเผด็จการแบบพหุชนูปถัมภ์ของจอมพลสฤษดิ์ รัชชต์ ว่า จอมพลสฤษดิ์ รัชชต์ได้แสดงถึงความซำของอย่างยิ่งในการทำให้กลุ่มบุคคลผู้มีอำนาจอื่น ๆ ในสังคมไทยให้การสนับสนุนตนเองและให้บทบาทใหม่ ๆ แก่กลุ่มบุคคลเหล่านี้เพื่อช่วยเหลือตนเอง ซึ่งเป็นการทำให้อำนาจทางการเมืองมั่นคงขึ้นมากกว่าที่จะพัฒนาชาติ การสร้างประเทศให้ทันสมัยมักจะเป็นการดำเนินการเพื่อหันเหไปสู่จุดมุ่งหมายของความชอบธรรมทางการเมือง

สุจิต บุญบงการ (2519) ศึกษาเรื่อง อำนาจทางการเมืองของผู้นำทหารไทย: ศึกษาเปรียบเทียบระหว่าง จอมพล ป.พิบูลสงครามกับจอมพลสฤษดิ์ รัชชต์ สุจิต ได้กล่าวถึง อำนาจ (power) ว่าเป็นส่วนสำคัญของระบบการเมืองและเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้นำทางการเมืองอาจกล่าวได้ว่า ลักษณะหรือสิ่งที่จะทำให้เขาเป็นผู้นำทางการเมืองได้คือ ความสามารถที่จะทำให้ผู้อื่นเชื่อฟังและปฏิบัติตามได้

นอกจากนี้ สุจิต ยังได้อ้าง Robert A.Dahl ว่า ได้แยกความแตกต่างระหว่าง อำนาจ (power) กับ อิทธิพล (influence) ไว้คือ อำนาจ หมายถึงความสามารถในการบังคับให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม ส่วน อิทธิพล หมายถึง เป็นเรื่องของความสามารถที่จะโน้มน้าวให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม (แต่ในความหมายที่ใช้ข้างบนของ สุจิต บุญบงการ และความเห็นของผู้วิจัยด้วย คำว่า “อำนาจ” ใช้ในความหมายกว้างคือรวมคำว่าอิทธิพลเข้าด้วย)

ผลการศึกษาของสุจิต พบว่า ทั้งจอมพล ป. วาทการ และ จอมพลสฤษดิ์ รัชชต์ มีปัจจัยหลายประการที่ทำให้สามารถสร้างอำนาจทางการเมืองของตนเองขึ้นมาได้ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ความสามารถในการควบคุมกำลังทหาร ได้เป็นทรัพยากรอันสำคัญต่อการเสริมสร้างและรักษาอำนาจทางการเมืองของตน แต่ในขณะเดียวกัน บุคลิกภาพที่มีลักษณะผู้นำ การ

ครอบครองตำแหน่งในรัฐบาลและรูปแบบรัฐบาลตลอดจนการสร้างความปลอดภัยให้กับการปกครองของตน ก็มีส่วนสำคัญต่อการสร้างอำนาจและรักษาอำนาจทางการเมืองของผู้นำทั้งสอง โดยได้ใช้ปัจจัยดังกล่าวได้สอดคล้องกันเพื่อเสริมสร้างอำนาจของตนซึ่งมีฐานอยู่บนกำลังทหารเป็นสำคัญ

เทียนจันท์ อ้าแหว (2521) ศึกษาเรื่อง บทบาททางการเมืองและการปกครองของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ระหว่าง พ.ศ.2484 – 2487 เป็นการศึกษาตั้งแต่การก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งทางการเมือง การรักษาอำนาจ และสาเหตุของการต้องพ้นจากตำแหน่งในปี 2487 และผลกระทบอันเนื่องมาจากพฤติกรรมทางการเมืองของจอมพล ป. วาทการ ที่มีต่อลักษณะการเมืองการปกครองไทย จากการศึกษา พบว่า จอมพล ป.วาทการ มีบุคลิกลักษณะความเป็นผู้นำสูง การแสวงหาอำนาจ และการรักษาอำนาจอาศัยกำลังทหารและตำรวจใช้ลัทธิชาตินิยมเร้าในประชาชน มีการใช้อำนาจเด็ดขาด

สิริรัตน์ เรืองวงษ์วาร (2521) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาททางการเมืองของนายควง อภัยวงศ์ ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 – 2494 จากการศึกษาซึ่งเป็นแนวทางประวัติศาสตร์ พบว่า นายควง อภัยวงศ์ แม้จะเป็นสมาชิกผู้หนึ่งของผู้ก่อการ แต่นายควง ก็ไม่ได้มีบทบาททางการเมืองที่สำคัญแต่อย่างใด ไม่มีการกระทำใด ๆ ที่ส่งไปในทางแสวงหาอำนาจทางการเมือง นายควง ยังเป็นนักการเมืองที่มีฐานอำนาจจากประชาชน รวมทั้งเป็นบุคคลเดียวในคณะราษฎรที่สนับสนุนระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

เสวี บัวแก้ว (2532) ศึกษาเรื่อง บทบาททางการเมืองของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (2523 – 2526) ศึกษาลักษณะภาวะผู้นำทางการเมืองของพลเอกเปรม ถึงการเข้าสู่อำนาจและการดำเนินบทบาทผู้นำทางการเมืองสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางการเมือง พบว่า การเข้าสู่อำนาจทางการเมืองของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายทหาร พรรคการเมือง และราชสำนัก ซึ่งส่งผลให้เกิดดุลยภาพในกระบวนการอำนาจทางการเมือง จากบทบาทดังกล่าวส่งผล ต่อระบบการเมืองในลักษณะการพิทักษ์ระบบกึ่งประชาธิปไตยในระบบการเมืองไทย

อภิชาติ พิษพันธ์ (2539) ได้ทำการค้นคว้าเรื่อง วิเคราะห์ความเป็นผู้นำทางการเมืองของนายควง อภัยวงศ์ สามารถวิเคราะห์ได้ว่า การได้มาซึ่งอำนาจทางการเมืองของนายควง มีปัจจัยสำคัญจากบุคลิกภาพส่วนตัวและสถานการณ์ทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกประเทศเอื้อต่อการก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และเมื่อได้อำนาจแล้วก็ใช้อำนาจตามขอบเขตของกฎหมายที่ให้อำนาจไว้ นายควงมิได้ชื่นชมหรือหลงใหลในตำแหน่งดังกล่าว ซึ่งนายอภิชาติได้วิเคราะห์ตามแนวของ เจมส์ บาร์เบอร์ (James Barber) ทำให้ทราบว่านายควงมีทัศนคติในทางลบต่อตำแหน่ง

ผู้นำทางการเมือง นายควงได้อำนาจมาโดยไม่ยากนัก จึงไม่พยายามรักษาอำนาจให้ยั่งยืน นอกจากนี้ นายควงยังเป็นผู้มีเซาว์ปัญญา ไหวพริบ ปฏิภาณ โวหารและมีอารมณ์ขัน เป็นเครื่องมือในการแก้ไข ปัญหาทางการเมืองเสมอมา

กมล สมวิเชียร (2514) เป็นนักรัฐศาสตร์ไทยคนแรก ๆ ที่ทำการศึกษาเรื่องนี้เมื่อ พ.ศ. 2514 กมลเสนอว่า วัฒนธรรมทางการเมืองของไทย มีลักษณะอิสระนิยมปนกับอำนาจนิยม ลักษณะอิสระนิยมเป็นผลมาจากการขัดเกลาในครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่มีอิทธิพลของพุทธศาสนาแทรกอยู่ แต่เมื่อบุคคลเติบโตขึ้นจะได้รับอิทธิพลจากสังคมโดยส่วนรวม ซึ่งถูกครอบงำโดยระบบราชการที่ยังมีความเป็นศักดินาหรือความเป็นเจ้าขุนมูลนายสูง ขัดเกลาโดยผ่านระบบโรงเรียนซึ่งรัฐจัดหรือควบคุมเป็นสำคัญ ปลูกฝังการยอมรับในผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า หรือวัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยม ดังนั้น วัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยจึงมีลักษณะเป็นลูกตุ้มแกว่งระหว่างอิสระนิยมกับอำนาจนิยม ขัดแย้งกันเองระหว่างความปรารถนาที่จะมีวิถีชีวิตซึ่งไม่มีสิ่งยว้งจำกัดกับความจำเป็นที่จะต้องอยู่ภายใต้อำนาจของบุคคลที่เหนือกว่า กมลมีความเห็น โดยสรุปว่า วัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมไทยเช่นนี้ ยังไม่เอื้อต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยตะวันตก เพราะมีลักษณะอำนาจนิยมอยู่เป็นอันมาก

นันทนา กปิลกาญจน์ (2529) ได้ศึกษาแนวคิดทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธีระรัชต์ : ผลที่มีต่อการพัฒนาประเทศ พบว่าจอมพลสฤษดิ์ ธีระรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรีที่นำมาตรา 17 เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้าง และใช้อำนาจอย่างมีระบบและแนวทางแน่นอนเป็นครั้งแรก ซึ่งเป็นระบบเผด็จการ มีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติอย่างจริงจังและถูกต้อง ตามหลักวิชาการ ได้สะท้อนแนวคิดทางการเมืองโดยการกำหนดนโยบายและการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ซึ่งเป็นการถ่ายทอดแนวความคิดออกมาเป็นการปฏิบัติที่เกิดขึ้นจริงในสังคม เป็นผลให้ปรากฏว่าประเทศเจริญทางวัตถุ ยกกระตือรือร้นทางเศรษฐกิจของประเทศ และความ เป็นอยู่ของประชาชนให้สูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

ด้านการพัฒนาสังคม ก็ได้มีการยกระดับ และกระจายบริการสังคมออกไปอย่างกว้างขวาง ทั้งทางด้านการศึกษา สาธารณสุข เป็นผลให้คุณภาพชีวิตของประชาชนชาวไทยดีขึ้น ส่วนใหญ่ ด้านการศึกษาสามารถขยายโรงเรียนมัธยมได้ครบทุกอำเภอ ทางด้านสาธารณสุขมีโรงพยาบาลอำเภอที่เปิดบริการแล้วถึงร้อยละ 86 ของจำนวนตำบลทั้งหมด และสถานีอนามัย ร้อยละ 98 ของจำนวน หมู่บ้านในเขตชนบททั่วประเทศขณะนั้น

ดนัย ทองใหญ่ (2518) ทำการศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธีระรัชต์ พ.ศ. 2501-2506” จากการศึกษาพบว่าภายหลังการปฏิวัติยึดอำนาจของจอมพลสฤษดิ์ ธีระรัชต์ ในปี พ.ศ. 2501 ปรากฏว่า นโยบายต่างประเทศ

ยังคงผูกพันใกล้ชิดกับอเมริกา เนื่องจากปัจจัยภายในซึ่งได้แก่ สภาวะทางเศรษฐกิจภายในประเทศที่ยังล่าช้าและพึ่งตนเองไม่ได้ การขาดแคลนด้านทุนทรัพย์และเทคโนโลยี รวมทั้งการคุกคามจากภัยคอมมิวนิสต์ ส่วนปัจจัยภายนอกที่ทำให้ประเทศไทยมีนโยบายต่างประเทศที่ผูกพันกับสหรัฐ ได้แก่ วิกฤตการณ์ทางการเมืองในประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะลาวซึ่งขณะนั้นนิยมคอมมิวนิสต์

เฉลิม มลิลา (2518) ทำการศึกษาเรื่อง “รัฐประหาร พ.ศ. 2500 ในประเทศไทย” จากการศึกษาพบว่า จุดเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย เมื่อ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ทำให้เกิดนักการเมืองที่เรียกตนเองว่า คณะราษฎร ได้ยึดอำนาจการปกครองประเทศจากพระมหากษัตริย์ แต่แทนที่จะมอบอำนาจให้กับประชาชนกลับหวงอำนาจไว้เอง และในที่สุดก็เกิดการแย่งชิงอำนาจในระหว่างกลุ่มของตน ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งทางการเมืองและการขัดผลประโยชน์กัน นำไปสู่การดำเนินการจัดและการกวาดล้างศัตรูทางการเมือง เป็นผลให้เกิดปฏิกิริยาตอบโต้จากบุคคลกลุ่มอื่น จนกระทั่งนำไปสู่การเกิดรัฐประหาร เมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 โดยคณะทหาร ซึ่งเป็นผลทำให้กลุ่มทหารกลายเป็นกลุ่มการเมืองที่ทรงอิทธิพลและครองอำนาจติดต่อกันเป็นเวลานานถึง 16 ปีเศษ (นับตั้งแต่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500- 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516)

จ่านงค์ ใจเที่ยง (2521) ทำการศึกษาเรื่อง “การปฏิวัติ 2501 กับผลสะท้อนทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง” จากการศึกษาพบว่า จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ใช้กำลังทำการปฏิวัติในเดือนตุลาคม 2501 เพื่อที่จะได้รักษาผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าความรับผิดชอบต่อสังคม หรือเพื่อยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนส่วนใหญ่ให้ดีขึ้นอย่างแท้จริง ทั้งนี้ เพราะเขาเป็นผู้นำคนแรกที่มีอำนาจแล้วได้ล้มเลิกสถาบันการเมืองที่สำคัญ ๆ โดยสิ้นเชิง อาทิ ยกเลิกรัฐธรรมนูญ ล้มเลิกระบบ รัฐสภา เป็นต้น

ทิพย์รัตน์ วานิชชา (2521) ทำการศึกษาเรื่อง “การปรับปรุงถิ่นทุรกันดารโดยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2501-2506” ผลการศึกษาพบว่า การปรับปรุงท้องที่ทุรกันดารในปัจจุบันเป็นผลเนื่องมาจากรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เกิดความหวังเกรงว่าสภาพทุรกันดารและความสัมพันธ์ที่เห็นห่างระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและประชาชนที่อาศัยอยู่ในท้องที่เหล่านั้น เป็นทางทำให้ฝ่ายตรงข้ามถือโอกาสเข้าแทรกซึม แต่อย่างไรก็ตามการดำเนินงานการปรับปรุงถิ่นทุรกันดารที่ได้ดำเนินงานมาจนถึงปัจจุบัน ยังมิได้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้วางไว้

ภิรมย์ แสนอิสระ (2523) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กับการปกครองในระบบรัฐสภา พ.ศ. 2501-2506” จากการศึกษาพบว่าจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ใช้อำนาจทางการเมืองเป็นฐานอำนาจทางการเมือง นอกจากนั้น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยังมีลักษณะของ “ความเป็นผู้นำ” ซึ่งคอยค้ำจุนให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ดำรงตำแหน่งในฐานะ

หัวหน้าฝ่ายบริหาร จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีความประสงค์ที่จะพัฒนาเศรษฐกิจของไทยและให้อำนาจรัฐบาลมากขึ้น เพื่อการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพ ธรรมนูญการปกครอง พ.ศ. 2502 นับเป็นเครื่องมือเพียงประการเดียวในการใช้อำนาจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และสำนักงานนายกรัฐมนตรีของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นศูนย์กลางควบคุมอำนาจบริหารของตน

ศักดิ์นา ฉัตรสกุล ณ อยู่ธยา (2526) ทำการศึกษาเรื่อง “รัฐและอุดมการณ์ในยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์” จากการศึกษาพบว่า การรัฐประหารปี 2490 เป็นการยุติบทบาทของคณะราษฎรลง กลุ่มทหารบกสามารถเข้ากุมอำนาจรัฐได้โดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้นำ แม้คณะผู้ปกครองชุดนี้จะรักษาระบบทุนนิยมโดยรัฐไว้ แต่ก็เกิดปรากฏการณ์ที่สำคัญคือกลุ่มทหารบางส่วนหันไปดำเนินธุรกิจอย่างจริงจังและสถาปนาตนเองเป็น “นายทุน-ขุนศึก” ขณะเดียวกันอเมริกาก็พยายามผลักดันให้ไทยปรับโครงสร้างของสังคมให้เป็นทุนนิยม กระทั่งปี 2500 กลุ่มนายทุน-ขุนศึก ภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็สามารถทำรัฐประหารโค่นอำนาจรัฐของจอมพล ป. และกลุ่มนายทุนขุนศึกชวยราชครูลงได้ หลังจากนั้นก็ได้มีการสมคบกับอเมริกาสถาปนาอำนาจรัฐเผด็จการขึ้น ปรับกลไกรัฐให้รองรับกับการแสวงหาผลประโยชน์ของกลุ่ม “นายทุน-ขุนศึก” และวางรากฐานให้กับการลงทุนไทยและต่างชาติในระยะยาว อุดมการณ์ที่สร้างขึ้นในยุคนี้มีเป้าหมายเพียงให้ยอมรับอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดของรัฐสภาภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์ (2527) ทำการศึกษาเรื่อง “สหรัฐอเมริกากับนโยบายเศรษฐกิจไทย (1960-1970)” จากการศึกษาพบว่า ประเทศสหรัฐอเมริกามีบทบาทต่อนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยจะให้ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจและวิชาการแก่ประเทศไทย เพื่อเป็นการตอบสนองผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจของประเทศสหรัฐอเมริกา และเน้นให้ไทยพัฒนาเศรษฐกิจโดยอาศัยทุนและเทคโนโลยีจากต่างประเทศ เพื่อให้เกิดรัฐบาลและระบบเศรษฐกิจที่มีประสิทธิภาพต่อการสกัดกั้นการขยายตัวของคอมมิวนิสต์

จารึก สุตใจ (2529) ทำการศึกษาเรื่อง “นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยภายใต้รัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ 2501-2506” จากการศึกษาพบว่า รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรีเป็นสำคัญ ซึ่งต่างจากนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากปัจจัยภายนอก ได้แก่ บทบาทของสหรัฐอเมริกา ธนาคารโลก และสาธารณรัฐประชาชนจีน และปัจจัยภายใน ได้แก่ สภาพความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชวยราชครูกับกลุ่มสี่เสาเทเวศร์ รวมทั้งบทบาทคณะที่ปรึกษา ซึ่งจากปัจจัยภายในและภายนอกดังกล่าวจึงก่อให้เกิดการวางนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ขึ้นมา

วรรณิกา ตันติรัตน์ไพศาล (2532) ทำการศึกษาเรื่อง “กระบวนการเสริมสร้างอำนาจทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์” จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการเสริมสร้างอำนาจทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ให้มั่นคงมาจากปัจจัย 3 ประการ คือ การควบคุมระบบราชการ การได้รับการสนับสนุนทางด้านต่าง ๆ จากสหรัฐอเมริกาในการพัฒนาประเทศให้มั่นคงและทันสมัย และการเชิดชูบทบาทสถาบันพระมหากษัตริย์ ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้เองที่ทำให้รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีฐานะอันชอบธรรม ยังผลให้อำนาจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มั่นคงมากตามลำดับ

วัชรินทร์ มัสเจริญ (2533) ทำการศึกษาเรื่อง “แบบเรียนสังคมศึกษากับการกล่อมเกลางานการเมืองในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ การศึกษาความมั่นคงของชาติ ศาสนาพระมหากษัตริย์” จากการศึกษาพบว่า หลักสูตรสังคมศึกษามีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างเอกภาพและความมั่นคงของชาติตามนโยบายของผู้นำทางการเมือง แบบเรียนเป็นสื่อได้ถ่ายทอดปลูกฝังความรู้ความเข้าใจใน 4 ประเด็น 1) การปลูกฝังความสำนึกเป็นพลเมืองในระบบรัฐชาติสมัยใหม่ 2) เอกลักษณ์วัฒนธรรมของชาติ 3) สถาบันความสำคัญของชาติและ 4) ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา

สุภัทรา โกษะโยธิน (2543) ได้ศึกษาเรื่องลักษณะผู้นำทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พบว่า จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นผู้นำที่มีความขยันขันแข็งในการทำงาน และชื่นชอบในตำแหน่งผู้นำ โดยศึกษาจากการใช้สำนวนโวหาร การทำงานในหน้าที่ การดำเนินความสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้างและโลกทัศน์ นอกจากนั้นจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยังจัดอยู่ในประเภทผู้นำที่มีบารมีและอัทธินิยม และปัจจัยที่ส่งผลให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีลักษณะเป็นผู้นำทางการเมืองได้แก่ ปัจจัยภายนอก คือ สภาวะสงครามเย็น และความสัมพันธ์กับประเทศสหรัฐอเมริกา ปัจจัยภายใน ซึ่งได้แก่ สถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้น ฐานอำนาจทางการเมือง การยอมรับจากประชาชน และปัจจัยส่วนบุคคลบุคคลซึ่งได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูจากโรงเรียน ประสบการณ์ในการทำงาน รวมทั้งบุคลิกภาพและนิสัยส่วนตัว

นินนาท สินไชย (2545) ทำการศึกษาเรื่อง “สหรัฐอเมริกากับการเปลี่ยนแปลงนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของไทยในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ : ศึกษาผลกระทบที่มีต่อโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ทุนเอกชนในประเทศและทุนเอกชนต่างประเทศ พบว่าธนาคารโลกมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายและกลยุทธ์การพัฒนาเศรษฐกิจ-การเมือง โดยสอดคล้องกับแนวปฏิบัติของการให้เงินกู้กับประเทศไทย โดยจำกัดบทบาททางเศรษฐกิจของรัฐ และสร้างเงื่อนไขที่เหมาะสมต่อการลงทุนของเอกชน โดยเฉพาะทุนต่างชาติ จากกลไกเงื่อนไขของการพึ่งพาทางเทคนิคการพึ่งพาทางเทคนิคจึงก่อให้เกิดความจำกัดของอธิปไตยในการกระทำและความคิดของรัฐไทย

ยุทธยา หมิ่นสาย (2546) ศึกษาเรื่อง แนวคิดในการบริหารประเทศของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์: การศึกษาวิเคราะห์สุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ระหว่าง พ.ศ. 2501-2506 ว่า สุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ สะท้อนแนวคิดในการบริหารประเทศ เรื่องความมั่นคงและการพัฒนา ซึ่งได้รับอิทธิพลจากปัจจัยภายในและภายนอกประเทศ โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องความมั่นคงเป็นประเด็นหลักในการบริหารประเทศและการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลาง โดยจัดตั้งสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นศูนย์กลางในการบัญชาการงานด้านบริหาร มีการจัดสรรงบประมาณและปรับปรุงกลไกของรัฐ ด้านรักษาความมั่นคงแสวงหาความร่วมมือกับนานาประเทศ ตลอดจนใช้มาตรการทางกฎหมายเป็นเครื่องมือดำเนินการที่สำคัญ

อนึ่ง สุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยังสะท้อนแนวคิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคม ที่ประสานกับเรื่องความมั่นคงเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและป้องกันการคุกคามจากลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งขณะนั้นกำลังขยายอิทธิพลในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรก (พ.ศ. 2504-2509) ซึ่งมีความต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน และเป็นจุดเริ่มต้น ของการพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้านอย่างเป็นระบบ

สุวิทย์ ชีรสวัสดิ์ ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ (2541) ศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์อีสานหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปัจจุบัน ศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เน้นประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์สังคม และประวัติศาสตร์ของชาวนาชาวไร่ นำเสนอแนวคิดวิเคราะห์สาเหตุและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมที่เกิดขึ้นในภาคอีสานในช่วงห้าทศวรรษหลังสงครามโลกครั้งที่สอง พบว่าการขยายตัวของรัฐตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 เกิดผลกระทบต่อคนในท้องถิ่นค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปนับถือวัตถุมากกว่าจิตใจในการวัดคุณค่ามนุษย์ มีการทำลายป่าธรรมชาติมากขึ้นเพื่อปลูกพืชเชิงเดี่ยวตามนโยบายทุนนิยมของรัฐ การเคลื่อนย้ายของแรงงานคนหนุ่มคนสาวออกจากท้องถิ่นเพื่อหารายได้มาจ่ายหนี้สินที่มีมากขึ้นจากการซื้อหาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่เป็นของฟุ่มเฟือย วัฒนธรรมดั้งเดิมถูกรอบงำด้วยค่านิยมทางวัตถุ

จากการทบทวนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ส่วนใหญ่ผู้ที่ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จะศึกษาในแง่ของการเมือง การปฏิบัติ เช่น การปฏิบัติ 2500 และ 2501 การเสริมสร้างอำนาจทางการเมือง ลักษณะการเป็นผู้นำทางการเมืองแบบเผด็จการ ในด้านเศรษฐกิจก็จะศึกษาในแง่ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 รวมทั้งเรื่องการสร้างรูปแบบนายทุนขุนศึก ด้านสังคมก็จะศึกษาในแง่ของการพัฒนาท้องถิ่นทุรกันดารนอกจากนี้ก็เป็นการศึกษาเกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศในสมัยนั้น

ดังนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงเลือกทำการศึกษาแนวคิดและบทบาททางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่มีต่อการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อจะได้ศึกษาถึงแนวคิดและ

บทบาทของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในขณะนั้นทำให้เกิดผลอย่างไรบ้างต่อการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนืออันจะเป็นบทเรียน หรือแบบอย่างสำหรับเป็นบรรทัดฐานในการใช้เป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาเพื่อจะดำเนินการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือแบบยั่งยืนต่อไปในอนาคต